

GÖLKAYA ALEVİLERİNİN DİNİ İNANÇ VE YAŞANTILARI

Halil İbrahim Bulut¹-Murat ÇETİN²

Özet

Uzun yıllardır ülke gündeminden düşmeyen Alevilik konusunun güncelliğini artırarak devam ettiriyor olması ülkemiz gerçekliğinde konunun ne derece önemli olduğunu göstermektedir. “Gölyaka Alevilerinin Dinî İnanç ve Yaşantıları” başlıklı bu çalışmamızla toplumumuzun önemli bir parçasını oluşturan ve bölgeden bölgeye, ocaktan ocağa bir takım farklılıklar gösteren Alevilerin dini ve sosyal yapısının tanınmasına katkıda bulunmayı hedefledik. Bu doğrultuda Gölyaka yöresinde yaşayan Alevilerin dinî inanç ve yaşantılarını ortaya koymaya çalıştık. Çalışmanın sonucunda, Gölyaka yöresinde yaşayan Alevilerin dinî inanç ve ibadetlerini, sosyal ve kültürel yaşantıları bölgedeki Sünnî anlayışla mukayese edildiğinde bazı farklılıklarla beraber genel manada aynı olduğu, en azından benzer yönlerinin farklı yönlerinden daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Alevilik, Gölyaka, Dinî İnanç, Dinî Yaşantı

Abstract

The Religious Beliefs and Lifestyles of Alewives (The Sample of Gölyaka)

Throughout many years not coming off from the agenda, every year increasing its currency and continuing, the issue of Alewife's keeping its currency up to date refers to the significance it has on the agenda of our country. Therefore, in our study entitled “Alewives Religious Beliefs and their Lifestyles” our target was to enhance the presentation of our society's religious and social structure. On the way of this target to show how the Alewife people's religious beliefs and lifestyles are, we developed our study in this direction. Within the results of our study, Alewife people in Gölyaka in terms of religious beliefs, worships, social and cultural lives compared to the Understanding of Sunnis, it has been concluded that together with some differences, generally they are the same, at least presenting more similar parts rather than differences.

Keywords: Alewife, Gölyaka, Religious Belief, Religious Experiences

Giriş

X. yüzyıldan itibaren Türklerin İslam'a girişiyle başlayıp, günümüze kadar artarak devam eden bir süreç içinde doğan Alevilik, Türk tarih sürecinin önemli bir aşamasını teşkil etmektedir. Günümüzde Aleviler, ülkemizde görülen sosyal değişimlere bağlı olarak

¹ Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Mezhepleri Tarihi, hbulut@sakarya.edu.tr

² İmam-Hatip, mstr37@hotmail.com

içinde buldukları kapalı toplum yapısını önemli oranda aşmış ve yaşanan bu gelişim ve değişim sayesinde sosyal hayatın her aşamasına dâhil olmaya başlamıştır. Bu sürecin tabii sonucu olarak Aleviler ve Alevilik, özellikle son yıllarda yazılı ve görsel medyada yoğun bir şekilde tartışılmakta ve gündemdeki yerini muhafaza etmektedir.

Toplumun önemli bir kesimini oluşturan Alevi vatandaşlarımızın dini inanç ve yaşantıları hakkında doğru bilgilere sahip olmak, sağlıklı bir iletişimin kurulabilmesi için mutlaka gereklidir. Bu saha ile ilgilenenlere önemli bilgiler vereceğine inandığımız saha araştırmasında elde edilen verilere dayanan bu çalışmada, Gölyaka bölgesinde yaşayan Alevilerin inanç esaslarıyla ilgili kabullerini, ibadet hayatlarını ve sosyo-kültürel yaşantılarını konu edindik. Burada önemle vurgulamak istediğimiz husus, çalışmanın her safhasında İslam Mezhepleri Tarihi bilim dalının usul ve metoduna uygun bir şekilde bilimsel kriterlere bağlı kalmaya azami derecede dikkat ettiğimizdir.

1. Gölyaka İlçesi

Gölyaka, Efteni Gölü kıyısında kurulmuş uzun bir tarihi geçmişi olan bir yerleşim birimidir. Bölgenin Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında çok yoğun göç aldığı bilinmektedir. 93 harbi sonrasında Kafkasya'dan ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nden, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Balkanlar'dan, Akdeniz Bölgesi'nden ve Kuzey Irak'tan olmak üzere beş farklı coğrafyadan bölgeye büyük göçler olmuştur.

Bölgenin yerleşim merkezini oluşturan İmamlar Köyü 1932 yılında nahiye olmuştur. İmamlar ismi 1962 yılında Gölyaka olarak değiştirilmiş ve 1967 yılında belediye teşkilatı kurulmuştur. Gölyaka Belediyesi, Düzce ilçesine bağlı bir nahiye (bucak) iken 1987'de ilçe yapılarak Bolu'ya bağlanmıştır. Gölyaka 17 Ağustos Körfez depreminde ve 12 Kasım Düzce depreminde büyük hasar görmüştür. Depremlerin ardından Düzce'nin il olması nedeniyle Gölyaka, Aralık 1999'da Düzce'ye bağlanmıştır.

2010 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre İlçe Merkezinin nüfusu 4.370 erkek, 4.423 kadın olmak üzere 8.793; merkeze bağlı

köylerde ise 5.804 erkek, 5.775 kadın olmak üzere toplam 11.579 olup ilçenin genel nüfusu 20.372 olarak tespit edilmiştir. Araştırmamızı Gölyaka ilçesine bağlı, Alevilerin yoğun olarak yaşadığı dört köyle sınırlandırmak durumunda kaldık. Araştırma, yetişkinlerle sınırlı olduğundan seçmen sayılarını da vermeyi uygun bulduk. 2009 yılı seçmen sayılarına göre; Açma köyü, 542; Çamlıbel Köyü, 304; Hacıyakup köyü, 1173; Yunusefendi köyü, 557'dir.

İnanç yapısı itibariyle yöre halkının tamamının müslüman oldukları ve çok büyük bir kısmının amelde Hanefi mezhebine mensubiyetlerini ifade ettikleri görülmüştür. Bununla birlikte sayıları az da olsa Ca'feri mezhebine mensup olduğunu söyleyenler de vardır. Diğer yandan mensubiyet açısından çoğunluk itibariyle kendisini Sünnî olarak tanımlayanların yanında, azımsanmayacak sayıda Alevî, Bektaşî, Alevî-Bektâşî şeklinde tanımlayanlar da mevcuttur. Ayrıca ilçe merkezinde 400-600 civarında Alevî olduğu dile getirilmektedir.

1.1. Alevîlerin Meskun Olduğu Köyler

Araştırma yöresinde Alevîlerin yaşadıkları köyler; Açma, Çamlıbel, Hacıyakup ve Yunusefendi köyleridir. Çalışmamızı bu dört köyle sınırlandıracığımızdan diğer yerleşim birimleri hakkında bilgi vermeye gerek duymadık.

1.1.1. Açma Köyü

Orman arazilerinin temizlenerek yerleşime uygun hale getirilmesiyle kurulmuş bir köy olduğundan buraya "Açma" adı verilmiştir. Diğer adı Gökçedere'dir. İlçe merkezine 3 km uzaklıkta olan köye, Birinci Dünya Savaşı sonrası Ordu ve Trabzon'dan göç eden Çepni-ler yerleşmiştir. Köyün nüfusu 750 olup yarısı Alevî, yarısı Sünnî vatandaşlardan oluşmaktadır. Açma Köyünde bir cemevi ve bir cami bulunmaktadır. Caminin resmi din görevlisi mevcuttur.

1.1.2. Çamlıbel Köyü

Çamlıbel Köyü, Yunusefendi köyünden ayrılmış ve ilçe merkezine 10 km uzaklıkta bir köydür. Köy halkı, 1916 yılı sonrası buraya göç eden Trabzonlulardan oluşmaktadır. 2010 yılı verilerine göre Çamlıbel köyü, 419 kişiden oluşur ve köy nüfusunun tamamı

Alevî'dir. Köyde bir cemevi, iki cami vardır ve her iki caminin de resmi din görevlisi kadrosu mevcuttur. Nüfusa oranla köyde iki caminin inşa edilmesi, arazinin elverişsizliği nedeniyle yerleşimin çok dağınık olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

1.1.3. Hacıyakup Köyü

Köyün kurucuları Maykop (Rusya Federasyonu içindeki Adigey Cumhuriyetinin başkenti) yakınlarından gelen Hacı Yakup ve Hacı Osman liderliğindeki Kuzey Kafkasyalılarıdır. Köy nüfusu içinde Osmanlı-Rus (93 Harbi) savaşı sonrası Karadeniz'den göç edenlerle beraber, sayıları azda olsa Gürcüler de vardır. Bununla birlikte Karadeniz Çepnileri nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktadır. Köy, ilçe merkezine 2 km uzaklıktadır. Köyün nüfusu 1.605'tir. Kuzey Kafkasyalılar, Karadenizliler ve Gürcülerden oluşan ve üç farklı kültürü barındıran köyün en önemli özelliği, kimisi Alevî ve kimisi Sünnî olan halkın dostça bir arada yaşıyor olmasıdır.

1.1.4. Yunusefendi Köyü

Yunusefendi Köyü, 1880-1890 yılları arasında Trabzon'un Akçabat ilçesi, Eskiköy'den gelen aileler tarafından kurulmuştur. Köye ilk gelen aile Sezer ailesi olup, köy adını Sezer ailesinin reisi Yunus Sezer'den almıştır. Yunusefendi köyü, ilçe merkezine 9 km uzaklıktadır. Köyde bir cami ve üç tane cemevi vardır. Köyün nüfusu 761 kişi olup tamamı Alevî'dir. Halen köyde mevcut olan Sezer, İmamoğlu, Mehdioglu, Malkoçoğlu, Çimçim gibi sülaleler Çepni kökenlidirler. Arazinin elverişsizliği nedeniyle köy oldukça dağınık bir görünüm arz etmektedir.

Yunusefendi köyü aslında araştırma yöresindeki Alevîlerin merkezini oluşturmaktadır. Çamlıbel köyü, bir zamanlar Yunusefendi köyünün mahallesi iken sonradan ayrılmış bir köydür. Diğer köylerdeki çoğu Alevîler de, başlangıçta çeşitli sebeplerden dolayı bu köylerden ayrılmışlardır. Bu anlamda Açma, Çamlıbel, Hacıyakup ve Yunusefendi köylerinin nüfusuna kayıtlı olduğu halde Gölyaka ilçe merkezinde yaşayan çok sayıda Alevî vardır. Bunlar, kendi inanış ve anlayışlarını yaşatmak üzere Gölyaka ilçe merkezinde "Gölyaka Hacı Bektâşi Veli Kültür Değerlerini Koruma ve Yaşatma Derneği" adı altında bir dernek kurmuşlardır.

1.1.5. Deneklerle ilgili veriler

Araştırma yöresi Gölyaka ilçesi ve köylerinde 100 kişiye uyguladığımız anketin cinsiyete göre dağılımı %74'ü erkek, %26'sı bayandır. Anket 20 yaş üstü olanlarda uygulanmıştır. Buna göre, katılımcıların %34'ü 20-34 yaş grubundan, %31'i 35-49 yaş grubundan, %25'i 50-64 yaş grubundan, %10'u da 65 ve üstü yaş grubundan oluşmaktadır. Eğitim durumuna göre, katılımcıların %6'sı okuryazardır, %47'si ilkokul, %8'i ortaokul, %21'i lise, %5'i yüksek okul, %13'ü de üniversite mezunudur. Medenî duruma göre, katılımcıların %88'i evli, %12'si bekârdır. Meslek durumlarına göre katılımcıları gruplandırdığımızda, %32 çiftçi, %6 emekli, %12 esnaf, %18 ev hanımı, %14 işçi, %11 memur, %1 kimyager, %2 öğrenci, %1 öğretmen, %2 serbest meslek, %1 şoför şeklindedir. Katılımcıların şu anda ikamet ettikleri köye göre dağılımları; Açma köyü %12, Çamlıbel %10, Hacı Yakup %22, Yunusefendi %35, Gölyaka merkezde %21 olmak üzere, toplam 100 kişidir.

2. Gölyaka'daki Alevîlerin İnanç ve İbadetleriyle İlgili

Veriler

2.1. İnanç Esaslarıyla İlgili Kabulleri

Aleviliğin daha ziyade sözlü kültür olarak varlığını devam ettirmesi, anlaşılması ve yaşanmasında bölgeden bölgeye, köyden köye hatta evden eve farklılıkların ortaya çıkmasına fırsat vermektedir. Araştırma yöresinde aynı köyde yaşayan Aleviler arasında bir takım anlama ve yaşama farklılıklarını ancak böyle bir arka planla izah edebiliriz. Aşağıda, anket ve yüz yüze yaptığımız mülakatlardan hareketle, yöre halkının inanç esaslarıyla ilgili kabulleri ve bazı inanışlarını şöylece özetleyebiliriz:

2.1.1. Allah'a İman, Hak-Muhammed-Ali Kabulü

Allah'a iman esası bütün Müslümanların ortak paydası olduğundan Allah'a inanmayan bir kimse Müslüman kabul edilmez. Dolayısıyla böyle bir kimsenin Alevî olması da söz konusu değildir (Yeşilyurt, 2003:13-30). Biz de, araştırma yöresinde konu ile alakalı olarak sorduğumuz sorulara aldığımız cevaplarda bu hususu teyit etme imkânı bulduk. Deneklere yönelttiğimiz *Allah'ın varlığına ve*

birliğine inanıyor musunuz? şeklindeki soruya katılımcıların tamamı “evet” cevabını vermiştir. Bu durum deneklerin tamamının Allah’a inandıkları konusunda kesin bir bilgi vermektedir.

Hak-Muhammed-Ali kabulüne gelince, kaynaklarda bu kavram, Allah-Muhammed-Ali veya Hakk-Muhammed-Ali şeklinde kullanılmıştır. Yörede ise kavram Hakk-Muhammed-Ali şeklinde kullanılmaktadır. Kavram bu haliyle Alevî inanışının en girift konularının başında gelmektedir ve Alevî inanışının en önemli unsurudur. Ancak Alevilikle ilgili yazılan eser ve kaynaklarda sıkça kullanılan bir kavram olmasına karşılık, kavramın bütün Alevîler tarafından aynı şekilde anlaşıldığını, gerek Alevî dedelerin gerek Alevî yazar ve aydınlarının kavram üzerinde fikir birliğini sağladıklarını söyleyebilmek oldukça güç görünmektedir. Nitekim Alevî yazarlardan Noyan, Alevilikteki Hakk-Muhammed-Ali anlayışının Hıristiyanlıktaki üçlemeye benzetilmesine karşı çıkarken (Noyan, 1985:54), bir diğer Alevî yazar Kaleli, Alevilikteki bu anlayışın Hıristiyanlıktaki teslis inancını çağrıştırdığını ileri sürmektedir (Kaleli, 1996:20). Kaynaklarda yer alan görüşleri dikkate alarak, Alevî anlayışında bu üçlemeyle ilgili genel manada üç farklı yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bir kısım Alevî yazarlar, Hakk-Muhammed-Ali üçlemesinin tek bir hakikatin üç ayrı ifadesi olduğunu ileri sürmektedir. Diğer bir grup ise “Hak”ın ayrı bir hakikat ve fakat Hz. Muhammed ile Hz. Ali’nin aynı hakikat olduğunu kabul etmektedir. Konuyla alakalı üçüncü görüşe göre Hak, Muhammed ve Ali kavramları ayrı ayrı birer hakikatin ifadesidir (Yıldız, 2010:294).

Araştırma yöresinde, bu kabul ile ilgili yukarıda üçüncü olarak zikrettiğimiz bilgilere benzer yorumlara rastlanmıştır. Bu bağlamda, Hakk-Muhammed-Ali anlayışındaki her bir kavram yöre Alevîleri tarafından ayrı ayrı tanımlanmış, nitelik ve görevleri belirlenmiştir. Bu anlamda “Hakk”; yukarıda da zikrettiğimiz şekilde, bir, noksan-sız, ezeli ve ebedî olan, her şeyin ona muhtaç olduğu ve fakat onun hiçbir şeye muhtaç olmadığı, dengi, eşi, benzeri olmayan ve her şeye gücü yeten Allah’tır. Hz. Muhammed; Allah’ın hitabına muhatap olup, Kur’an’ı Kerim’in kendisine indirildiği, Allah’ın dinini tebliğ etmekle görevli nübüvvet nurunun son temsilcisi son peygamberdir.

Hız. Ali ise; peygamberin damadı, amcasının oğlu, arkadaşı, kardeşı (musahibi), Allah'ın aslanı, dini yayma, tebliğ ve açıklamada peygambere yardım etmekle görevli kimsedir.

Şu halde Allah'a iman noktasında yöre Alevilerinin herhangi bir tereddütleri bulunmamaktadır. Hakk-Muhammed-Ali kabulü de gerek gündelik hayatta gerek uygulamalarda sık sık kullanılmakta olup temel Alevi-Bektaşî klasiklerinde olduğu gibi uluhiyet, nübüvvet ve velayet şeklinde anlaşılmaktadır. Bir diğer ifade ile Hak, tevhit inancını; Hz. Muhammed, peygamberlik nurunun son temsilcisi olmayı, yani, nübüvveti; Hz. Ali ise velayet anlayışını temsil etmektedir. Bu itibarla yöredeki Alevilerin Hakk-Muhammed-Ali kabulünün genel İslamî anlayışla özellikle de İslam'ın irfani yorumuyla uyumlu olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

2.1.2. Meleklerle İman

Yörede yaşayan Alevilerin, Allah'a iman konusunda olduğu gibi meleklerle iman konusunda da herhangi bir tereddütleri yoktur. Zira, *Meleklerle inanıyor musunuz?* şeklindeki soruya katılımcıların %99'u evet, %1'i hayır şeklinde cevap vermiştir. Yapmış olduğumuz mülakatlarda da meleklerle iman konusunda yöre Alevileri dört büyük meleklerle beraber diğer meleklerin varlığını da kabul etmişler ve meleklerle inandıklarını ifade etmişlerdir.

2.1.3. Kitaplara İman

Genel manada kitaplara iman konusunda Alevî anlayışına bakıldığında dört büyük kitaba inanılmaktadır (Öztürk, 2003:56). Aleviliğin asli kaynaklarına bakıldığında, Kur'an hakkında olumsuz hiçbir atıf yokken, asli kaynaklar üzerinde yapılan yorumlarla ilgili bazı Alevî yazarların eserlerinde, Kur'an'ın anlaşılma biçimi noktasında bazı farklılıkların olduğu gözlenmektedir. Bu farklılıklar; Kur'an'ın batınî anlamına ağırlık verilmesi gerektiği (Zelyut, 1998:30), Kur'an'ın eksik olup Hz. Ali ile ilgili ayetlerin çıkartılmış olduğu (Zelyut, 1998:135; Şener, 2004:173), Kur'an'ın yorumunun önemli olmadığı asıl önemli olanın "canlı Kur'an" olarak nitelenen insanın önemli olduğu şeklindeki anlayışlardır (Üzüm, 1997:84). Kur'an'ın batinî anlamına ağırlık verilmesi ve asıl önemli olanın insan olması şeklindeki görüşleri Aleviliğe tesir eden batinî, Hurufî,

sûfi vb. anlayışların etkisi olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak Hz. Ali ilgili ile ayetlerin çıkartılmış olduğunu gerekçe göstererek Kur'an'ın eksik olduğu şeklindeki görüşler, hem Kur'an'ın ruhuna hem de genel İslâmî anlayışa ters bir durum arz etmektedir. Kitaplara iman konusunda bazı Alevî yazarlar tarafından dile getirilen bu anlayışları yöredeki Alevîlerle paylaştık. *Kur'an okumayı biliyor musunuz?* şeklindeki soruya katılımcıların %74 gibi büyük bir kısmı “evet” cevabı vermiştir. *Çocuklarınızın Kur'an okumayı öğrenmesini ister misiniz?* şeklindeki soruya verilen cevapların oranının %96 olması yöre Alevîlerinin Kur'an'a ne derece önem verdiklerini gösteren ciddi bir veridir. Yine bu bilgiler ışığında araştırma yöresinde ilgili köylerdeki din görevlilerinden aldığımız bilgiler, yaz Kur'an kurslarına katılımın yüksek olduğu noktasındadır. Yine *Evinizde bulunan dinî kitapları işaretler misiniz?* Sorusuna verilen cevaplarda *Kur'an'ı Kerim* seçeneğini işaretleyenlerin oranı %98'dir. *Okula giden çocuklarınızın dinî bilgi ihtiyaçlarının nasıl karşılanması gerektiğini düşünüyorsunuz?* sorusuna verilen cevapların dağılımına bakıldığında, “Din Kültürü Kitapları ve yaz tatilinde gerçekleştirilen yaz kurslarından” seçeneğini işaretleyenlerin toplam oranı %84 iken, “Dedelerden” seçeneğinin bulunduğu şıkki işaretleyenlerin toplam oranı %18'dir. Bu veriler, günümüzde açılım tartışmaları doğrultusunda, bazı Alevî kuruluşlar tarafından bütün Alevîleri temsilen, okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması veya yeniden yapılandırılması şeklindeki taleplerin, en azından araştırma yöresinde yaşayan Alevîler için geçerli olmadığı noktasında bize ışık tutar mahiyettedir.

Araştırma yöresindeki Alevîlerin kitaplara iman ve Kur'an konusundaki anlayışları oran bazında çoğunluk itibarıyla bu şekilde tespit edilmişken, Kur'an'ın anlaşılma biçimi noktasında sayıları az olmakla beraber, Kur'an'ın Türkçe okunması, bîatınî yoruma ağırlık verilmesi gerektiği ve eksik olduğu şeklinde farklı anlayışlar da mevcuttur. *Okula giden çocuklarınızın dinî bilgi ihtiyaçlarının nasıl karşılanması gerektiğini düşünüyorsunuz?* sorusuna “Bunun bir ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum” şeklinde cevap veren katılımcılar buna gerekçe olarak “Kur'an'ın Arapça okunması gerektiğine inanmıyorum. İbadetler her dilde yapılabilir. Bizim dilimiz de Türkçedir.

Dolayısıyla Kur'an Türkçe okunabilir. Dinî bilgileri ise zaten Türkçe kaynaklardan edinebiliyoruz. Bu yüzden de Kur'an'ın Arapça olarak öğrenilmesinin ihtiyaç olduğunu düşünmüyorum" şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Kur'an'ın bugünkü şekliyle eksik olduğu düşüncesine katılıyor musunuz? sorusuna katılımcıların %82'si hayır, %15'i evet, %3'ü de fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Konu hakkında menfi düşünen katılımcılara "Niçin böyle düşünüyorsunuz?" şeklinde sordüğümüz mülakat sorumuza "Kur'an'ın eksik olduğu düşüncesi bazı Alevî yazarların uydurmasıdır", "Kur'an eksik değil, fakat Sünnî İslam yorumuyla eksik" şeklinde görüş ifade edenler de olmuştur.

2.1.4. Peygamberlere İman

Konu ile ilgili Hakk-Muhammed-Ali kabulü başlığı altında, Hz. Muhammed'in nasıl anlaşıldığı konusunda bilgi vermiştik. Diğer peygamberler hakkında da yörede yaşayan Alevîler kendilerine kitap ve sahife verilen Hz. Musa, Hz. Davut, Hz. İsa, Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Şit, Hz. İdris başta olmak üzere bütün peygamberlere inandıklarını ifade etmişlerdir. Diğer yandan yöre Alevîleri, Hz. Muhammed'in şefaatçi ve âlemlere rahmet olarak gönderildiğini, en büyük mucizesinin Kur'an olduğunu, Kur'an'ın ve Ehl-i beytin Hz. Muhammed'in bıraktığı en önemli iki emanet olduğunu açıklamışlardır. Hz. Muhammed'in nübüvvet nurunu taşıdığına inandıklarından dolayı O'nu Güneş'e, velayet nurunu taşıdığına inandıkları Hz. Ali'yi de Ay'a benzettiklerini ifade edenler olmuştur. Nitekim *Ay'ın Hz. Ali'yi, Güneş'in Hz. Muhammed'i temsil ettiği görüşüne inanıyor musunuz?* sorusuna katılımcıların %24'ü evet, %44'ü hayır, %32'si ise fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Katılımcılar, görüşmelerimizde Güneş ve Ay'ın gündüz ve gece dünyayı aydınlatmasını, dolayısıyla Hz. Muhammed'in nübüvvet, Hz. Ali'nin de velayet nuruyla insanlığı aydınlattığını, bundan böyle temsil anlamında değil de teşbih (benzetme) anlamında Hz. Muhammed'in Güneş'e, Hz. Ali'nin Ay'a benzetilebileceğini, ancak Alevî anlayışında böyle bir şeyin olmadığını ifade etmişlerdir.

Bazı Alevî gruplar ve yazarlar tarafından dile getirilen Hz. Ali'yi, Hz. Muhammed'den üstün görme, Hz. Ali'yi ön plana çıkarıp Hz.

Muhammed'i ikinci plana itme anlayışıyla ilgili sorularımıza istisnasız "Olur mu öyle şey, o nasıl söz", "Et tırnaktan nasıl ayrılmazsa, Hz. Muhammed Hz. Ali'den, Hz. Ali de Hz. Muhammed'den ayrılmaz, Hz. Muhammedsiz muhabbet, Hz. Alisiz yol olmaz" diyerek bunun doğru olmadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca *Peygamberlere inanıyor musunuz?* sorusuna katılımcıların % 100 oranında evet cevabı vermesi yöredeki Alevilerin peygamberlere iman konusunda ne kadar duyarlı olduklarını göstermektedir.

2.1.5. Ahiret Gününe İman

Ahiret konusuyla alakalı olarak İslâmî kaynaklarda; ruhun ölümsüzlüğü, cennet ve cehennem mahiyet ve vasıfları, ahiret hallerinin tasviri, sırat, mizan, mahşer vb. hususların mahiyeti vb. konular tartışılmaktadır. Bu bağlamda bazı İslâmî fırkaların tenasüh veya tekammüs gibi farklı görüşlere düştükleri ya da tenasüh inancını çağrıştıracak bir takım yorumlara girdikleri bilinmektedir.

Alevilik yapısı içerisinde, kültürel kaynaklarda ahiret inancı "mead" kavramıyla işlenmekle beraber bazı bölgelerde yapılan alan araştırmaları verilerine göre bazı Aleviler arasında "Ölümden sonra insan ruhunun başka bir kalıba girerek yaşaması" şeklinde tanımlanan tenasüh anlayışına yer veren yorumlara da rastlanılabildiği ifade edilmektedir (Üçer, 2005:294). Kültürel kaynaklar üzerinden gidildiğinde oldukça farklılaşan ve karmaşıklaşan ve sonuçta hem ilmi hem dini hem de akli savunulabilirliği olmayan, içinden çıkılmaz bir hal alan çok sayıda kayda rastlanmaktadır. Oysa ahiret ve ahiretle ilgili olaylar, duyular ötesi konular olması sebebiyle, akıl yürütmeye açıklanamaz. Dolayısıyla bu konuda bilgi edinilecek yegâne kaynak vahiydir. Bu anlamda Kur'an'da sıklıkla ahiret konusuna değinilmekte, huzur ve sükûnun sadece ölümsüz âlemde olacağına dikkat çekilerek, asıl hayatın ahiret hayatı olduğuna vurgu yapılmaktadır. "*Bu dünya hayatı ancak bir eğlence ve oyundan ibarettir. Ahiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bilselerdi!*" (Ankebût, 29/64), (Hadîd, 57/20)"... *Şüphesiz bu dünya hayatı ancak geçici bir yararlanmadır. Ahiret ise ebedi olarak kalınacak yerdir*" (Mü'min, 40/39).

Hız. Ali'nin konuşmaları, mektupları ve hikmetli sözlerinden derlenen *Nehcü'l Belâğâ*'da konuyla ilgili şu ifadeler yer almaktadır. "Ey Allah'ın kulları! Allah'tan sakının! Ecellerinizi amellerinizle geçin! Sizin için kalıcı olanı, fâni olanla satın alın! Göç için hazırlık yapın; yakında göçeceksiniz. Ölüme hazırlanın; o size yakındır. Kendilerine seslenildiğinde uyanan ve dünyanın kendileri için bir yurt olmadığını bilerek onu ahiretle değiştiren bir topluluk olun! Münezzeh olan Allah, sizi boşuna yaratıp başıboş bırakmadı. Herhangi birinizle Cennet ya da Cehennem arasında, ölümün kendisine "ulaşmasından başka bir şey yok!.. Münezzeh olan Allah'tan dileriz ki, bizi ve sizi, kendisini hiçbir nimetin şımartmadığı, hiçbir hedefin Rabbine itaatten alıkoymadığı ve ölümden sonra pişmanlığa ve üzüntüye düşmeyen insanlardan kılsın!" (Şerîf Radî, 2007:70-71).

Öldükten sonra dirilmek var mıdır? Sorusuna katılımcıların %85'i evet, %13'ü hayır, %2'si fikrim yok cevabını vermiştir. *Cennet ve Cehennem var mıdır?* sorusuna katılımcıların %92'si evet, %8'i hayır cevabını vermiştir. Bazı kaynaklarda dile getirilen ahiret inancıyla ilintili olarak ortaya atılan tenasüh inancıyla ilgili yorumlara yöre Alevileri üzerinde de rastlanmıştır. *Ruh göçüne, yani ölen insanın ruhunun başka bir insanın bedenine geçtiğine inanıyor musunuz?* Sorusuna katılımcıların %16'sı evet, %75'i hayır, %9'u da fikrim yok diye cevap vermiştir. *Hacı Bektaş Veli donunda (bedeninde) gelenin Ali'nin kendisi olduğu inancına, yani Hacı Bektaş Veli'nin ruhu ile Hız. Ali'nin ruhunun aynı olduğu inancına katılıyor musunuz?* Sorusuna katılımcıların %31'i evet, %51'i hayır, %18'i ise fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. *(Ruh Göçüne İnanıyorsanız) Ruh göçü sadece özel insanlar için mi geçerlidir, yoksa tüm insanlar ruh göçüne tabi midir?* sorusuna "sadece erenlerin ve gerçek insanların ruhları öldükten sonra, başka bedenlerde dünyaya yeniden gelirler" diyenlerin oranı %9, "tüm insanların ruhları öldükten sonra başka bedenlerde dünyaya yeniden gelir" diyenlerin oranı %13'tür. Aynı soruya katılımcıların %76'sı ise "kesinlikle ruh göçüne inanmıyorum", %2'si de "fikrim yok" şeklinde görüş beyan etmiştir.

Sonuç olarak Yöre Alevilerinin arasında, ahirete iman konusunda ve ahiretle ilgili diğer kavramlar üzerinde genel İslâmî kabule

paralel bir anlayışın hâkim olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte %22'lik bir oranın tenasüh inancı konusunda müphem ve çelişkili bir tutum sergilemeleri zihinlerinin karışık olduğunu göstermektedir. Buna karşın %76 gibi çok büyük bir oran tenasüh inancını kabul etmediğini açıklamıştır.

2.1.6. Kazâ ve Kader Anlayışı

Alevilikte kazâ ve kader konusunda farklı yaklaşımlar olmakla beraber genel manada kazâ ve kader inancı vardır. Yöredeki Alevilerin, Allah'ın olacakları önceden bilmesi anlamında genel olarak kadere inanırlar/dıkları görülmektedir. *İnsanların kaderlerinin Allah tarafından önceden bilindiğine inanıyor musunuz?* sorusuna katılımcıların %95'i evet, %4'ü hayır, %1'i fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Sorumuza %4 oranında hayır diyenler şunu ifade etmişlerdir. "İnsanların kaderlerinin Allah tarafından bilinmesi demek, insan iradesinin Allah tarafından ipotek altına alınması demek değildir. Bunu vurgulamak için hayır diyoruz". Bu durumda %100'e varan bir oranda, yöre Alevileri arasında kader inancının sağlam bir şekilde yer ettiğini söylemek mümkün görünmektedir.

2.1.7. Hz. Ali, On İki İmam ve Ehl-i Beyt Anlayışı

Alevî kavramının oluşumunda, Alevî inanış ve anlayışlarının şekillenmesinde hiç şüphesiz ki en önemli kaynak Hz. Ali'dir. Bu sebeple Alevî denince ilk akla gelen Hz. Ali ve Hz. Ali sevgisidir. Bu yüzdendir ki Alevî kavramının anlamı, Hz. Ali'yi seven ve ona mensup olan kişi (Kırkıncı, 2007:21) demektir. Bu anlamda Hz. Ali, Alevî anlayışında çok önemli bir yere sahiptir. Araştırma yöresindeki Alevilerde de Hz. Ali'ye karşı sevgi, saygı, muhabbet bariz bir şekilde tarafımızdan gözlemlenmiştir.

Diğer yandan Hz. Ali, kahramanlığı ile İslam tarihinde efsaneleştirilmiştir. Hz. Ali'nin kahramanlığı mitolojik olarak anlatılmış ve ona bir takım olağanüstülükler atfedilmiştir. Destansı ve mitolojik yorumların kültürel kaynaklarda sıklıkla kullanılıyor olması, yörede yaşayan Alevilerin Hz. Ali ile ilgili tasavvurları üzerinde de etkili olmuş görünmektedir. Yöre Alevileri bu anlamda, Hz. Ali'nin savaşlarda yetmiş seksen kâfiri aynı anda öldürdüğü şeklinde kahramanlıklarını anlatmakta, bu yüzden Hz. Ali'nin kılıcı Zülfikar'ın kerame-

tine inanarak ona da olağanüstülük atfetmektedirler. Yine yöre Alevîleri, Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye çok değer verdiğine, ona çok muhabbet beslediğine ve onu diğer sahabelerden ayrı tuttuğuna, bu yüzden Hz. Muhammed'in kendisinden sonra Hz. Ali'yi Müslümanlara önder tayin ettiğine, bunu da veda haccı dönüşü sırasında Gâdirhum denilen yerde bütün insanlara açıkladığına inanmaktadırlar. Onlar, ilk üç halifenin halifeliklerini kabul etmekle beraber Hz. Ali'nin hilafet makamına diğerlerinden daha fazla layık olduğunu ifade etmektedirler.

Kaynaklarda Hz. Ali tasavvuruyla ilgili karşımıza çıkan diğer bir konu ona velayet atfedilmesidir. Yöre Alevîleri bu konuda, Hz. Muhammed'in nübüvvet, Hz. Ali'nin ise velayet nurunun taşıyıcısı olduğuna, Hz. Muhammed'in şeriatın, Hz. Ali'nin ise tarikatın öncüsü olduğuna, Hz. Muhammed'in dinin bütün sırlarını Hz. Ali'ye öğrettiğine, Hz. Ali'nin de bunları On İki İmam'a öğrettiğine inanmaktadırlar. Bu yüzden Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi hiçbir zaman birbirinden ayırmadıklarını ve Hz. Muhammed'i mürşit, Hz. Ali'yi rehber, Hacı Bektâşi Veli'yi de pir olarak kabul ettiklerini ifade etmişlerdir.

Size göre Alevîliğin temel prensipleri nelerdir? Sorusuna katılımcıların %95'i Hz. Muhammed ve Hz. Ali'ye bağlılığı, %4'ü de sadece Hz. Ali'ye bağlılığı Alevîliğin temel prensibi olarak kabul etmektedir. *Hz. Ali hakkındaki düşünceniz nedir?* Sorusuna katılımcıların %88'i "Hz. Ali Allah'ın değerli kuludur. Tanrılıkla ilgisi yoktur", %12'si "Hz. Ali tanrı değildir ama tanrısal bir yönü vardır" seçeneğini işaretleyerek cevap vermişlerdir. Soruya "Hz. Ali tanrı değildir ama tanrısal bir yönü vardır" şeklinde cevap veren katılımcılara bu cevaplarının gerekçesini sorduğumuzda, Allah'ın aslanı olması sebebiyle Hz. Ali'nin bazı üstün özelliklere sahip olduğunu, bu özelliklerinden dolayı bu görüşte olduklarını, yoksa bunun Allah'ın varlığını ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr etme anlamına gelmediğini ifade etmişlerdir. Sonuç olarak, bazı Alevî bölgelerde var olan ve bazı Alevî yazarlar tarafından dile getirilen Hz. Ali'nin tanrı olduğu şeklindeki görüşlere yöremizde kesinlikle rastlanmamıştır.

Alevî inanış ve anlayışlarının şekillenmesinde Hz. Ali'den sonra merkezi bir konumda olan diğer bir konu Ehl-i beyt kavramıdır. Ev

halkı anlamına gelen bu terim İslam tarihinde Hz. Peygamber'in aile fertleri için kullanılmıştır. Ev halkı ya da Ehl-i beyt ifadesiyle aileyi teşkil eden ev sahibi, onun eşi, çocukları ve torunları anlaşılmaktadır. Hz. Peygamberin Ehl-i beytini gösteren ayet meali şöyledir: *"Evlerinizde oturun, önceki cahiliye kadınlarının açılıp saçıldığı gibi siz de açılıp saçılmayın, namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Rasûlüne itaat edin. Ey Peygamberin ev halkı! Allah, sizden ancak günah kirini gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor"* (Ahzâb, 33/33).

Alevî yazar Saygı'ya göre Ehl-i beyt "ev halkı" demektir Hz. Muhammed'in Ehl-i beyti; Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'dir. Bunlar, Âl-i Aba, Peñç-i Âl-i Aba ve Beşler gibi isimlerle de anılırlar (Saygı, 2005:78). Yöredeki Alevîlerin Ehl-i beyt anlayışına gelince, Ehl-i beyt, yukarıda zikredilen beşlerden oluşmakta, bu beşlerin masum olduğuna ve onları sevmenin farz olduğuna inanılmaktadır. Öte yandan, yöre Alevîleri Ehl-i beyt kavramını "Peñç-i âli aba" veya "Ali peñçesi" şeklinde ifade etmektedirler. Bunun nedenini de Hz. Muhammed'in bir gün, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin'i abasının altına alarak "Allah'ım işte benim Ehl-i beytim bunlardır, bunların kusurlarını gider, kendilerini tertemiz yap" diye dua ettiği olaya dayandırmaktadırlar.

Yöre Alevîleri, On İki İmam ve velayet anlayışıyla ilgili olarak, On İki İmamın velayet göreviyle ve İslam'ın özünü anlatmakla görevli ve yükümlü olduklarını ifade etmişler, onların soyunu "silsiletüzzehep" (altın silsile) olarak isimlendirmişlerdir. Ancak On İki İmamın Ehl-i Beyt'ten olup olmadığı konusunda farklı görüşler olup, kesin olarak bir fikir belirtmemekle beraber Hz. Ali'nin soyundan gelmesi itibarıyla onların masum oldukları yönündeki kanaat daha ağırlıktadır. Özellikle fıkhıta Ca'ferî olduklarını söyleyenlerin -sayı olarak oldukça azdır- 6. İmam Cafer-i Sadık'a ayrı bir önem verdikleri, ancak buna uygulamada pek dikkat etmedikleri gözlenmiştir.

Yöre Alevîleri, genel Alevî anlayışta var olan tevellâ ve teberrâ inancı hakkında da bilgi sahibidirler. Bu anlamda tevellâ; Hz. Ali soyunu ve onun soyundan gelen imamları sevmeyi ve onları sevenleri de sevmeyi ifade ederken, teberrâ; Hz. Ali ve soyunu sevmeyenleri sevmemeyi ifade etmektedir. Yine On İki İmam soyundan oldu-

ğu halde, ergenlik yaşına ulaşmadan vefat eden çocuklar On Dört Masum olarak isimlendirilmekte, onlara da sevgi gösterilmektedir.

Kıyamete yakın bir zamanda Mehdi'nin geri döneceğine inanıyor musunuz? sorusuna %79 evet, %9 hayır, %12 fikrim yok şeklinde cevap verilmiştir. Bu veriler doğrultusunda yöre Alevileri üzerinde %79 gibi büyük bir oranda Mehdi inancı vardır.

İbadetler

Yaratıcıya karşı duyulan derin saygı ve tazimin tezahürü olan ibadet, Alevilikte de son derece önemlidir. Aleviliğin temel kaynaklarına bakıldığında, aslında genel İslâmî ibadetlere yeterince vurgu yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Aleviliğin temel kaynakları arasında gösterilen araştırma yöresinde de anket katılımcıların %49'unun evinde bulunan Hacı Bektâşi Veli'nin *Makâlât* adlı eserinde "ibadet" şeriatın üçüncü makamı olarak zikredilir ve "üçüncü makam, zekâttır, oruçtur. Gücü yetince hacca gitmektir ve yine (Allah yolunda) savaşmaktır, cünüplükten temizlenmektir" (Makâlât, 2007:72) şeklinde ifade edilir. Eserde bu ifadelerin yanında, namaz ve zekâtla ilgili, "*Namaz kıl ve zekât ver*"(Bakara, 2/110), hac ile ilgili, "*Yoluna gücü yetenlerin o evi haccetmesi...*"(Al-i İmran, 3/97) ayetleri zikredilir. Ayrıca eserde, oruç hakkında "Ramazan ayında oruç (tut)", cünüplükten temizlenmek hakkında, "Cünüplükten dolayı vücudun tamamını yıkamak, gusletmek" (Makâlât, 2007:72) şeklinde, ayet olmayan fakat kaynağı Kur'an olan sözler de zikredilir. Yine Hz. Ali'nin konuşmaları, mektupları ve hikmetli sözlerinden derlenen *Nehcü'l Belâğa* adlı eserde de namaz, zekât, oruç ve hac ile ilgili ifadeler yer almaktadır (Şerif Radi, 2007).

Aleviliğin âdâb ve erkânına ait temel kaynaklarında ibadetlere çok açık vurgular varken, bazı Alevî yazarların ibadetleri farklı şekillerde yorumlaması gözden kaçmamaktadır. Bu durumun Alevî-Bektâşiliğin zâhir-bâtın anlayışı doğrultusunda tasavvufî bir yorum, bir bakıma da tarikat olması sebebiyle, ibadetlerin asıl özü olan kalp temizliğine, niyet ve samimiyete ağırlık verilmesinden ve sistemin bu hususlar üzerine kurulmuş olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

2.2.1. Gusül ve Abdest

Yöre Alevilerine yönelttiğimiz *Gusül abdesti hakkında ki durumunuz aşağıdakilerden hangisidir?* sorusuna verilen cevaplar, %1 “gusül abdesti hakkında bilgim yok”, %99 “gerektirdiğinde gusül abdestini mutlaka alırım” şeklindedir. Yaptığımız mülakatlar sonucunda gusül ve abdestle ilgili yöre Alevilerinin tamamı, cinsel ilişki sonrası, ceme katılmadan önce, bayram namazlarından önce, kadınların özel hallerinin sonunda ve doğum sonrası lohusalık döneminden sonra gusül abdestinin alındığını, sayıları az olmakla beraber bazı Aleviler Cuma namazı öncesinde gusül abdesti aldıklarını ifade etmişlerdir. Hatta görüşme yaptığımız Alevilerin hepsi, cem törenine katılmadan önce gusül alınmaması durumunda cemde yapılan ibadetlerin kabul olmayacağını ifade etmişlerdir.

Yörede, gusül abdestinde olduğu gibi abdest konusunda da -en azından alınış şekillerinde- genel İslâmî anlayışın aksine bir uygulama yoktur. Yöre Alevilerine göre abdest; ellerin, yüzün yıkanması, ağza, burna su verilmesi, kolların yıkanması, başın mesh edilmesi ve ayakların yıkanmasından ibarettir ve bu durum onların abdesti Hanefî usulüne göre aldıklarını göstermektedir. Ayrıca bu azaların yıkanmasının üç defa tekrarı da Hz. Muhammed’in sünnetidir. Buna ilave olarak yörede, sadece elin yıkanması ve yüzün mesh edilmesinden ibaret olan, cem âyinleri esnasında alınması gereken “tarikât abdesti” de bilinmekte ve uygulanmaktadır. Sonuç olarak yöre Alevileri gusül ve namaz abdestini, genel İslâmî anlayıştaki gibi kabul etmekte ve uygulamaktadırlar. Bunların yanı sıra sadece elin yıkanması ve yüzün mesh edilmesinden ibaret olan tarikât abdesti de uygulanmaktadır.

2.2.2. Namaz

Namaz konusunun, bazı Alevî yazarlar tarafından genel İslâmî anlayışın aksine farklı bir bakış açısıyla yorumlandığı görülmektedir. Özellikle son dönem bazı Alevî yazarlar, Alevilikle namaz kılmak arasında her hangi bir ilişkinin olmadığını vurgulamakta; Alevilerin genel İslâmî anlayışa benzer bir şekilde namazlarının olmadığını ileri sürmektedirler (Zelyut, 1994:67). Hâlbuki temel Alevî kaynak-

larına ve bazı bölgelerdeki uygulamalara bakıldığında Alevi geleneğinde namazın önemli bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Yöre Alevilerinin namaz ibadeti konusundaki tutumlarına baktığımızda, genel İslâmî anlayış, geleneksel Alevilik ve kültürel kaynakları doğrultusunda uygulamalara rastlamak mümkündür. Bu anlamda beş vakit namazı benimseyen ve eda edilmesi gerektiğine inananların ve eda edenlerin yanında, inandığı halde uygulamayan Aleviler de vardır. Buna karşın namazın gereksizliğini, aslında sadece sabah ve akşam namazının olduğunu, namaz ibadetinin aslında Kur'an'da olmadığını, Kur'an'da geçen salât kavramının temizlenmek anlamına geldiğini, bu manada asıl temizliğin kalp temizliği olduğunu vb. düşünen Aleviler de vardır. Yüz yüze görüşmelerde bu ifadeleri kullanan bazı Alevilerin reddetmekle kabullenmek arasında gidip geldiklerini, bu görüşlerini bir temele dayandıramadıklarını gözlemledik. Kanaatimiz şudur ki, bu eğilime sahip olan Aleviler, asli kaynaklardan ve kitabi gelenekten yoksun kaldıklarından söz konusu görüşleri dile getirmektedirler.

Öte yandan araştırma yöremize bağlı olan dört Alevi köyünde camiler mevcut olup, bunların resmi görevli imamlarının olduğu tespit edilmiştir. Müftülük ve köy muhtarlıklarından aldığımız bilgilere göre camilerin hepsi Alevi köylülerin istekleri doğrultusunda yine kendileri tarafından inşa edilmiştir. Bununla birlikte camiler ibadete resmen açık ve görevlisi de olduğu halde, hazır bulunduğumuz bazı vakit namazlarında Hacıyakup köyü haricinde cemaate rastlayamadık. Din görevlilerinden aldığımız bilgiler, gözlemlerimiz ve mülakatlarımız doğrultusunda bu durumun sebebi olarak, köylerdeki yerleşimin çok dağınık olması, hanelerin camiye vakit namazlarına devam açısından çok uzak düşmesi, ayrıca köy yerinde gündüz vakitlerinde tarım ve hayvancılıkla meşgul olunmasının yanında cemaate devam hususundaki duyarsızlığı da gösterebiliriz. Öte yandan araştırma yöresindeki bazı Alevilerin namazı “halka namazı” şeklinde kabul görmesi de vakit namazlarında devamlılığın olmamasına sebebiyet vermiştir. Bunlara ilaveten yörede Cuma ve Bayram namazlarına ayrı bir önem verilmekte, katılım diğer namazlara göre hayli fazla olmaktadır.

Genel anlamda, yöre Alevilerinin namaza karşı bir olumsuz tutumlarının olmadığı rahatlıkla söylenebilir. Nitekim *Camiye gidip namaz kılanın Alevilikten çıktığı görüşüne katılıyor musunuz?* sorusuna katılımcıların %96'sı hayır, %3'ü evet, %1'i de fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Ayrıca *Namaz hakkındaki düşünceniz nedir?* sorusuna katılımcıların %2'si “biz namaz kılmayız, gerçek namaz bizim yaptığımız niyâzdır”, %22'si “cem (halka namazı) bizim namazımızdır, başka namaza gerek yoktur” şeklinde cevap verirken, %76'sı “beş vakit namaz kılınması gerektiğine inanıyoruz” şeklinde cevap vermiştir. Bu bilgiler ışığında araştırma yöresindeki Alevilerin camileri kendilerinin yaptırmış olması, Cuma ve Bayram namazlarına katılımın çok olması yörede yaşayan Alevî kesimin namazla ilgili tutumlarını ortaya koymak açısından dikkate değerdir.

Burada, yöre halkının cem âyinlerinde icra ettikleri “halka namazı” olarak adlandırılan bir uygulamaya dikkat çekmek gerekir. Halka namazı tarikat namazıdır. Kalbi duygularla Allah'ın ismini anarak dua etmek anlamına gelir. Halka namazının öncesinde normal abdest ve sadece elin yıkanması ve yüzün mesh edilmesinden ibaret olan tarikat abdestinin alınması şarttır. Ancak bu uygulama normal namazdan çok farklıdır. Kibleye dönme olayı yoktur, herkes yüz yüzedir, Kur'an'dan da okunan ayetlerle beraber çok sayıda ve sık tekrarlanan Alevî kültüründe öne çıkan Nesimî ve Viranî gibi âşıkların isimleri zikredilir ve onların sözlerine yer verilir. Son olarak âşıklar düvaz (halk edebiyatı nazım şekli) okur ve halka namazı tamamlanır.

Yöre Alevilerinin %76'sı beş vakit namazı, %22'si de halka namazını esas kabul etmektedir. Bununla birlikte yöredeki Alevilerin ekseriyeti beş vakit namazı kabul etmekle beraber uygulamada bazı ihmallerin olduğu dikkat çekmektedir. Namaz konusunda görüştüğümüz bazı kişilere bu ihmalkârlığın nedenini sorduğumuzda “Sanki Sünnîler beş vakit namazın farzıyetine inanıyor da kılıyorlar mı? Gidip camilere bakınız, namaz vakti Sünnî olduğunu söyleyen topluluğun kaçta kaç camide? O zaman aramızdaki fark ne?” şeklinde aldığımız savunma ağırlıklı cevap kayda değerdir.

Alevilikle ilgili olarak farklı bölgelerde yapılan akademik çalışmalarda yöre halkının namaz kılmamalarının gerekçesi olarak ileri sürdükleri, Hz. Ali'nin camide öldürülmesi vb. hususları araştırma yöresindeki deneklerimize de sorduk. Yöre Alevilerinin çoğu namazın iki vakit olduğu, Kur'an'da olmadığı, Hz. Ali'nin camide şehit edildiği için camiye gitmediği vb. görüşlere itibar etmemektedir. Bu konuda "Namazsız Alevilik olmaz", "Alevilik namazla başlar", "Hz. Ali camide şehit edildiği için camiye gitmeyenler hangi mantıkla hareket ediyorlar. Hz. Ali, madem camide şehit edilmiştir, o halde camiye gitmiş demektir" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Yine yörede kaynak kişilerden biri, aynı zamanda dede olan M.A namaz ibadeti ve diğer ibadetler konusunda toplumumuzda var olan bu ihmalkâr tavrın sebebinin şeriat kurallarını bilmeme, Kur'an ve hadisten haberdar olmama ve en önemlisi de okumama olduğunu ifade etmiştir.

2.2.3. Oruç

Öncelikli olarak ifade etmemiz gerekir ki Ramazan orucu, Müslüman çoğunluk tarafından yerine getirilen, hatta diğer İslâmî ibadetlere oranla daha yaygın uygulanan bir ibadettir. Bu genellemeye batını yorumları esas alan gruplar dâhil değildir. Genel anlamda Alevî gruplarda, özellikle ibadetler konusunda var olan bir takım bâtinî yorumlar oruç ibadeti için de geçerlidir.

Yöre halkının oruç konusundaki tutum ve anlayışlarını belirlemek üzere; *Oruçla ilgili tutum ve davranışlarınız aşağıdakilerden hangisine uygundur?* Şeklinde bir soru sorulmuştur. Bu soruya katılımcıların %18'i yalnız Ramazan orucunu tutuyorum, %16'sı yalnız Hızır ve Muharrem orucunu tutuyorum, %60'ı her ikisini de tutuyorum, %1'i hiçbirini tutmuyorum, %5'i de yalnız Muharrem orucunu tutuyorum, şeklinde cevap vermiştir.

Yörede Muharrem orucu, Hz. Hüseyin'in şehit edildiği ay olan Muharrem ayında tutulmaktadır. Muharrem orucu yas orucu olup, Oniki İmamlar ve Ehl-i beyt soyuna yapılan baskı ve zulümleri hatırlamak, onların acılarına ortak olmak ve bu yapılanları kınamak maksadıyla tutulmaktadır. Hızır orucuna gelince; yörede özellikle yaşlı kesim tarafından bilinen bir oruç çeşididir. Yüz yüze görüşe-

bildiğimiz kişilerin çoğu böyle bir oruç çeşidi duymadıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmamızda konu ile alakalı yukarıda zikrettiğimiz oruçlar haricinde farklı bir oruç adı zikredilmemiştir. Sonuç olarak, yörede oruç ibadetine yönelik verilerde de görüldüğü üzere son derece ilgi ve alaka söz konusudur. Yöre Alevilerinin, Alevî geleneği içinde önemli bir yeri olan Hızır ve Muharrem oruçlarını, özellikle Muharrem orucunu tuttukları, Ramazan orucuna da ayrı bir önem verip edası hususunda özen gösterdikleri anlaşılmaktadır.

2.2.4. Hac

İbadetler başlığı altında Alevilerin önemli kaynaklarından *Buyruk* ve *Makâlât*'ta şeriat kapısının üçüncü makamında ibadet etmenin zikredildiğini ifade etmiştik. Her iki eserde de hac ibadetine değinilmiştir (Buyruk, 1982:169; Makâlât, 2007:72). Temel kaynaklarda diğer ibadetlerde olduğu gibi hac ibadetine de vurgu vardır. Halbuki günümüzde bazı Alevî yazarların diğer bazı ibadetlerde olduğu gibi hac ibadeti ile ilgili olarak da kaynaklarla örtüşmeyen farklı görüşleri ileri sürdükleri görülmektedir. Mesela Alevî yazar Saygı, “Alevî-Bektâşi inancına göre Kâbe neresidir?” sorusuna şöyle cevap vermektedir; “Alevî-Bektâşi inancına göre, esas Kâbe ve kible insandır, insanın gönlüdür. Çünkü insanın gönlü; Allah'ın evidir, Allah'ın köşküdür, Allah'ın hazinesidir. Alevî-Bektâşi inancında bir insanın gönlünü hoş etmek, bir fakiri sevindirmek, bir hastayı ziyaret etmekte büyük sevaptır. Alevî-Bektâşilerin hac ve Kâbe anlayışı budur” (Saygı, 2005:302) demektedir. Zelyut ise, hac ibadetinin birçok unsurunun putperestlikten İslam'a aktarıldığını, Arapların Kâbe'ye kutsallık kazandırmak için pek çok şey uydurduklarını ifade ederek ilginç bir yorum getirmektedir. Ona göre Alevilerin hacca gitmemesinin sebebi, kalp kazanmanın hacca gitmekten daha üstün olduğuna ve Allah'ın mekânının insan kalbi olabileceğine inanmalarındır (Zelyut, 1994:251).

Hac ibadeti ile ilgili olarak yöre Alevilerinden elde ettiğimiz veriler arasında yukarıda Zelyut'un görüşlerine benzer görüşlere rastlanmamıştır. Aslında mülakatlarda hac ibadeti ile ilgili sorulara Hacı Bektâşi Veli'nin “Benim Kâbe'm insandır” sözü sıklıkla dile getirilmiştir. Ancak bunun hac ibadeti olarak insan kalbini kazanmak

anlamında anlaşılması isabetli değildir. Bu sözün insana verilen değer konusunda, Allah katında değerli olan bir şeye benzetilerek teşbih yapıldığı, bu teşbihin hac ibadeti mekânı olarak insanı görmenin çok büyük bir hata olduğu, zira bu benzetmenin hac ibadetinin yerine getirilmesine engel olmayacağı, görüştüğümüz kaynak kişiler ve anket katılımcıları tarafından ifade edilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda hac ibadetiyle ilgili olarak Beytullah'ı ziyaret etmek ve Kâbe'den maksadın insanın kalbi olduğu şeklinde var olan iki anlayış birbirinin alternatifi değildir. Hac'tan maksadın gerçek ve zahir anlamında Beytullah (Kâbe) olduğu noktasında ortak bir kanaatin mevcut olduğunu görülmektedir. Buna karşın "Kerbela'yı ziyaret etmek hacca gitmek gibidir. Peygamberi ziyaret etmeye eşdeğerdır", "Zekât, sadaka gibi ibadetlerde nasıl yakından başlanması gerekiyorsa, hac ibadetinde de ziyaret yakından başlanmalıdır. Bize en yakın Hacı Bektaş'tır. Burayı ziyaret edince hacca gitmiş gibi olunur" şeklinde görüşler de belirtilmiştir. Ancak, bu şekilde görüş bildirenlerin sayısı oldukça azdır. Nitekim *İmkânınız olsa ilk önce nereyi ziyaret ederdiniz?* sorusuna katılımcıların %15'i Kerbela, %69'u Mekke (Kâbe), Medine (Mescid-i Nebevi), %16'sı Nevşehir (Hacı Bektâşî Veli Türbesi) şıklarını işaretleyerek cevap vermişlerdir.

Sonuç olarak, yörede çoğunluk itibarıyla hac ibadetini İslamiyet'in öngördüğü şekilde kabul edenler ve bilfiil -sayıca az olmakla birlikte- hac ibadetini ifa edenler bulunmaktadır. Öte yandan bâtinî bir yorumla asıl haccın, insan kalbini kazanmak veya en yakını ziyaret etmek olduğunu ileri sürenler de vardır. Ancak hac ibadetini inkâr anlamında bir yoruma rastlanmamıştır.

2.2.5. Mali İbadetler: Zekât/Hakkullah

İslam mezhepleri tarihinde namaz, oruç ve benzeri ibadetlerin batınî bir şekilde yorumlandığı, aslında bunlardan farklı şeyler kastedildiği iddia edilmekle birlikte zekat ibadeti konusunda batınî yorumlara pek rastlanmaz. Aşırı İslam fırkaları da dahil olmak üzere zekat, malın belli bir kısmının fakirlere ya da dinî zümreye verilmesi olarak anlaşılmıştır. Benzer tutumun günümüz Alevi yazarlarında da görüldüğü söylenebilir. Nitekim Kaya ve Zelyut'un namaz, oruç ve hac konusunda genel İslâmî anlayıştan farklı yorumları zekât

ibadeti için tekrarlanmaz. Bu anlamda Kaya, zekâtla ilgili Kur'an'dan bazı ayetleri zikrederek zekâtı, mal varlığının kırkta birinin kazancı meşrulaştırmak amacıyla Allah rızası için fakirlere dağıtılması şeklinde tanımlar ve günümüzde zekâtın yerine devlete vergi verildiğini belirtir (Kaya,1993:117). Zelyut ise, İslam'ın toplumla ilgili getirdiği en önemli ibadetlerden birinin zekât olduğunu, ancak bu ibadetin bazı kimseler tarafından yerine getirilmediğini ifade eder (Zelyut, 1994:158).

Yörede hakkullah (Çıralık) adıyla bilinen bir uygulama vardır. Hakkullah ya da çıralık, Hacı Bektaş Veli dergâhının giderlerini karşılamak, dede, rehber ve diğer büyüklere cem âyinlerini yönettikleri için verilen ve Alevî toplumu içinde fakir ve kimsesiz kişilere yapılan yardım demektir. Bu yardım nakit para şeklinde olabileceği gibi yörede yetiştirilen ürün çeşitlerinden de verilebilir. *Çıralık (Hakkullah) verir misiniz?* Sorusuna katılımcıların %57'si evet, %30'u hayır,%13'ü de bazen cevabını vermiştir. Ayrıca, *Yaptığınız hayır işlerini işaretler misiniz?* sorusuna “zekât” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %62'dir. Şu halde yöre Alevilerinden imkanı olanların, ister zekat adı altında olsun isterse hakkullah şeklinde olsun ihtiyaç sahiplerine yardım ettikleri rahatlıkla söylenebilir.

2.2.6. Kurban

Sözlükte “yaklaşmak, Allah'a yakınlaşmaya vesile olan şey” anlamlarına gelen kurban, dinî bir terim olarak, ibadet maksadıyla, belirli şartları taşıyan hayvanı usulüne uygun olarak kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı ifade eder. Kurban kesmek, akıllı, buluş çağına ermiş, dinen zengin sayılacak kadar mal varlığına sahip ve misafir (yolcu) olmayan Müslüman'ın yerine getireceği mali bir ibadettir. Kurban; koyun, keçi, sığır, manda ve deveden olur. Bunların dışındaki hayvanlar kurban olarak kesilemezler (Bardakoğlu, 2002: 436-440).

Genel İslâmî anlayışta bu şekilde kabul gören kurban ibadeti hem Alevî geleneğinde hem de Alevî yazarlar tarafından bu şekilde kabul edilmektedir. Gölyaka yöresindeki Aleviler arasında da kurban ibadetine hayli önem verilmektedir. Nitekim *Kurban Bayramında kurban keser misiniz?* sorusuna katılımcılar %94 evet, %2 hayır,

%4 bazı yıllar, seçeneklerini işaretlemişlerdir. Yörede kurban bayramı haricinde de, çeşitli adlar altında, çeşitli amaçlarla sıklıkla kurban kesildiği bilinmektedir. Bunlar arasında; *Muharrem Kurbanı*, *Görgü Kurbanı*, *Dar Kurbanı*, *Musahip Kurbanı*, *Adak Kurbanı*, *Nevruz Kurbanı*, *Şükür Kurbanı*, ve *Yağmur Kurbanı*ni saymak mümkündür.

2.2.7. Dua ve Niyaz

Kur'an'da, “*De ki; duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin*” (Furkân, 25/77) buyrulmak suretiyle insanın ancak Allah'a olan bu yönelişiyle değer kazanabileceği belirtilmiştir. Dua, yöre Alevîleri arasında gerek fert gerek toplum bazında, hayatın her aşamasında (doğum, sünnet, nişan, düğün, cenaze vb.), karşılaşılan olumlu veya olumsuz her durumda yapılmaktadır. Yapılan dualarda dikkatimizi çeken husus, duaların yer yer Arapça olmakla beraber genellikle Türkçe, şiir şeklinde, kafiye ve redif uyumuna da dikkat edilerek yapılıyor olmasıdır. Dualar Alevî geleneğinde gülbank olarak adlandırılır. Gülbank, hep bir ağızdan ve makamla yapılan dua anlamına gelir. Bunun yanında, zaman zaman yapılan yere ve yapan kişiye göre dualar farklılık arz etmektedir. Mülakat yoluyla elde ettiğimiz veriler doğrultusunda yöredeki Alevîler, yaptıkları bu dualar sayesinde Allah'a yaklaşacaklarına ve O'nun rızasına ereceklerine inanmaktadırlar. İfade edilmelidir ki, Alevî anlayışını, kültür ve geleneğini yansıtan dualar da ayrı bir araştırma konusu olacak kadar çoktur. Biz burada bazılarını örnek olarak vermekle yetineceğiz. En sık yapılan dualardan bir tanesi şudur: “Ey ilahi Ya rabbi! Muhammed Mustafa hakkı için, Aliyye'l Murtaza hakkı için, Fatımâtü'z-Zehra hakkı için, Şah Hasan ve Şah Hüseyin-i Kerbela hakkı için duamı kabul eyle...”. Öte yandan dua ve niyazın zaman ve şekli ile ilgili mülakat sorumuza, “Dua ve niyazın zamanı yoktur. İnsan istediği zaman istediği şekilde dua ve niyaz edebilir” ifadesi sıklıkla kullanılmıştır.

Niyaz kavramına gelince, Alevî anlayışında bu kavram çok sık kullanılan ve farklı anlaşılan bir kavramdır. Niyazın istilahi anlamda yapılan bir tanımına yer vermekte fayda vardır: “Tarikat ulusuna, büyüğüne ya da tarikatta bir makamı temsil eden şeye, yere,

bunlar aracılığıyla da Allah'a yalvarma, yakarma biçiminde ibadet ya da erkândır" (Üçer, 2005:353). Yörede mülakat yoluyla elde ettiğimiz veriler doğrultusunda niyaz, ceme katılanların cem âyini öncesinde, yerlerine oturmadan dedenin önünde saygıyla eğilmesidir. Bu durum "dâr'a durmak" olarak adlandırılır. Dâr'a durmak, Allah'ın huzurunda kıyamda (ayakta) saygıyla durmak demektir. Araştırmacı yazar Saygı, niyaz kavramının uygulanış şeklini Alevî-Bektâşi cemlerinde, önce dedenin veya babanın önünde dâr'a durup secde ve niyaz edilerek yapıldığını ifade eder ve bunun sebebinin Kur'an'ın (Hicr, 15/28-29; Sâd, 38/72-73; Yusuf, 12/100; Bakara, 2/115; Kâf, 50/16) ayetlerine dayandırır. Dedenin ve babanın önünde yapılan bu secdenin (niyazın), aslında Allah'ın zâtına yapıldığını ifade eder (Saygı, 2005:135). Bu bilgiler haricinde niyazın bir başka uygulaması, cem âyini Hz. Muhammed veya Oniki İmamlar'dan ya da yol ulularından birinin adı anıldığı zaman, sağ elin önce göğse götürülmesi ardından sağ elin başparmağının dudağa değdirilmesi şeklindedir.

2.2.8. Cem Âyini ve Çeşitleri

Sözlükte "toplamak, bir araya getirmek, birleştirmek" anlamına gelen cem, tasavvufta "Sâlikin her şeyi Allah'tan bilerek yaratıkları yok, yaratıcıyı var görmesi" anlamında kullanılır. Ayin ise, dinî inançları ortak olan bir toplulukta yetkili makamlarca belirlenmiş birlikte yapılan dualar, okunan ilâhiler ve dinî ağırlıklı kurallara bağlanmış törenlere denir (Karaman ve dğr., 2006: 45). Cem âyini ise, günümüz Alevî-Bektâşiliğinde dedelerin önderlik ettiği cemaatle birlikte yapılan, içeriği dinsel dua, kadın ve erkeklerin birlikte yaptıkları dinî ritüeller, dinsel şiir, dinsel müzik, dinî yeme-içme töreninin adıdır (Aktaş, 2010: 401-444). Alevilik deyince ilk akla gelen cem, Alevî-Bektâşi dinî uygulamalarında önemli bir yer tutmaktadır ve bu nedenle de Alevî âdâb ve erkânının deyim yerindeyse belkemiğidir. Aleviliğin sırrı olarak kabul edilen cem, kökeni itibarıyla Türklerin İslamiyet'e girmeden önceki devirlerde belli disiplin kuralları içerisinde gerçekleştirdikleri kıymızlı dinî toplantıların İslam'ın kabulünden sonra bu dinin bazı unsurlarını bünyesine katarak yeniden şekillendirilip geliştirilmesi olarak görülmektedir (Üzüm, 2008:149).

Cem âyinlerinin kaynağına gelince, cem gerek yörede gerek genel olarak Alevî anlayışında Kırklar Cemine, yani Hz. Ali'nin evinde on iki erkân üzere yapıldığına inanılan kabule dayandırılır. Buyruklar'da detaylı olarak ele alınan (Buyruk, 1982:13-18) Kırklar Cemi, Alevî âdâb ve erkânında önemli bir yere sahip olup birçok inanç anlayış ve geleneğe kaynaklık yapmaktadır.

Yöremizde yapılan cem çeşitlerine gelince bunlar; Muharrem cemi, Musahiplik cemi, Birlik cemi, İkrar verme cemi ve Görgü cemi olmak üzere beş çeşittir. Ancak şunu ifade edelim, yörede yukarıda isimleri verilen cem âyinleri için özel bir gün tahsis edilmemektedir. Çünkü yörede her cuma gecesi olağan cem âyini yapılmaktadır. Dolayısıyla yukarıda ismi verilen cem âyinleri, her hafta yapılan bu olağan cem âyinlerinde icra edilir.

3. Gölyaka Alevîlerinin Âdâb-Erkâna Ait Bazı Kabuller ve Sosyal hayata Dair Bazı Uygulamaları

3.1. Âdâb-Erkâna Ait Bazı Kabuller

Ahlak kurallarının temel hedefi, öncelikle insanın iyi olarak nitelenmesine sebep olan manevî vasıfları, huyları ve bunların sayesinde ortaya koyacağı iradeli davranışları gerçekleştirmektir. Bir diğer hedefi de insanın kendisiyle barışık, toplum içinde de dürüst, hayâ sahibi, olgun, kısaca muhataplarıyla da her yönden barışık insanlar yetiştirmektir. Bu insanların aracılığı ile de içinde yaşanılan toplumu sağlam temeller üzerine inşa etmektir. Yöredeki Alevîler bunun idrakinde olmuşlar ki görüşmelerde sıklıkla "Eline, beline ve diline hâkim olmak" sözünü dile getirmişlerdir. Kırsal kesim olması sebebiyle yörede geleneksel bir takım ahlâkî kural ve yaptırımlar hâlâ geçerliliğini korumakta ve uygulanmaktadır. Ve bu kurallara uymayanlar toplum tarafından hoş karşılanmamakta ve dışlandığı gözlenmektedir.

3.1.1. Dört Kapı Kırk Makam

Geleneksel Alevilikte olduğu kadar tasavvuf geleneği içinde de önemli bir yere sahip olan, bir insanın insan-ı kâmil olması için kat etmesi gereken merhalelere ifade eden dört kapı kırk makam anla-

yışı, yöredeki görüşmelerde *Buyruk* ve *Makâlât* kaynaklı olarak sıklıkla dile getirilen konuların başında gelmektedir. Hacı Bektâşi Veli'nin söz konusu eserinde kulun Allah'a erme ve O'na dost olma makamları olarak sunulan kırk makam anlayışı "Kul Allah Teâlâ'ya kırk makamda erer, dost olur. (Bu makamlardan) onu Şeriat, onu Tarikat, onu Marifet, onu da Hakikat içindedir" (Makâlât, 2007:68) şeklinde ifade edilir.

Yöre Alevilerinin dört kapı kırk makam anlayışına gelince; yöre Alevileri tarafından sıklıkla dile getirilen dört kapı kırk makam anlayışı tasavvufî bakış açısıyla ele alınmakta, ancak içeriği tam manasıyla ifade edilememektedir. Mülakat yoluyla elde ettiğimiz veriler doğrultusunda şeriat; yol ve erkânı bilmek, tarikat; yol, marifet; kemal mertebesine ulaşmak, hakikat; tüm gerçekleri anlayıp kavrama halidir. Öte yandan özellikle elli yaş üstü birçok kişi dört kapı kavramını; şeriat gemi, tarikat deniz, marifet dalgıç, hakikat incidir. Yine, şeriat kapı, tarikat eşik, marifet söve (kapı kasası), hakikat kilittir. Ve yine şeriat çerağ, tarikat fitil, marifet yağ, hakikat ışık, şeklinde ilginç benzetmelerle anlatmışlardır.

Verilerimiz doğrultusunda genel manada bir değerlendirme yapmak gerekirse, şeriat kapısı Hz. Peygamberin yolu, tarikat kapısı Hz. Ali başta olmak üzere velilerin yolu, yani ehl-i beytin yoludur. Ve söylemlerde dört kapı sıralaması yukarıda sunduğumuz şekilde yapılmış olmasına rağmen, vurgunun tarikat kapısı üzerine yoğunlaştığı gözlenmektedir. Sonuç olarak, dört kapı kırk makam anlayışı üzerindeki söylemlere bakıldığında, kaynağını Kur'an'dan ve sünnetten aldığı şüphe yoktur. Fakat uygulamada bazı yorum ve anlayış farklılıklarının olduğunu söylemek mümkündür.

3.1.2. Üç Sünnet Yedi Farz

Genel İslâmî anlayışta sünnet, Hz. Peygamberin söz fiil ve takrirlerini; farz, Allah'ın kesin olarak yapılmasını istediği hükümleri ifade eder. Ancak, Alevî anlayışında, Kur'an ve hadis kaynaklı olmakla beraber, temel İslâm bilimlerinde ve anlayışta kullanılan ıstılah anlamından oldukça farklı, tarihî hüviyetiyle ve tasavvufî anlayışlarıyla paralellik arz ettiği görülen ve buna göre anlamlandırılan eden bu

anlayış, geleneksel Alevî kaynaklarında olduğu gibi yörede de *Buyruk* kaynaklı olarak sıklıkla dile getirilmiştir.

Yörede aynı zamanda dede olan M.A üç sünnet yedi farz anlayışını şu şekilde açıklamıştır. **Üç sünnet:**

1) Allah'ın sünneti: Allah'ı bilmek, O'na iman etmek ve emirlerini yerine getirmektir.

ı) Peygamber'in sünneti: Allah'ın elçisi olarak Hz. Muhammed'e ve bütün peygamberlere iman etmektir.

ıı) Evliya sünneti: Ahlâkî boyutu öne çıkan kuralları ifade eder. İyilik sahibi olmak, hoşgörülü olmak, mütevazı olmak vb.

Yedi farz: Sır saklamak, candan geçmek fakat haktan geçmemek, tövbe etmek, birlik beraberlik içinde olmak, mürebbisine itaat etmek, kuşak kuşanmak, musahip edinmek. Ancak yörede yaptığımız mülakatlarda çoğu yöre Alevîleri “Üç sünnet yedi farz ne demektir?” şeklindeki mülakat sorumuza üç sünnet için; “Eline, diline ve beline sahip olmaktır” şeklinde cevap vermeleri oldukça ilginçtir. Zira “Alevilik nedir?”, “Dört kapı kırk makam ne demektir?” şeklindeki sorularımıza da aynı cevap verilmişti. Bu durum, Alevîlerin kitabî kültürden ne denli uzak olduğunu, dini hayatlarını kulaktan duyma bilgilerle yaşadıklarını gösteren ciddi bir veridir.

Diğer yandan “Yedi farz nedir?” şeklindeki mülakat sorumuza katılımcıların çoğu özet olarak; yedi farzın insanın yüzünde bulunan yedi organı yani, iki gözü, iki kulağı, iki burnu ve ağız işaret ettiğini ifade etmişlerdir. Bunlarla ilgili olarak gurur, hırs, nefis, kibir, cimrilik, kin ve buğz gibi yedi kötü huydan uzak durmak gerektiğini, ayrıca ağızla kötü söz söylenmemesi, burunla kötü koku alınmaması, gözle kötü şeyler görülmemesi, kulakla da kötü sözler işitilip onların reddedilmesi gerektiğini ifade etmişler, aksi halde yapılan tüm ibadetlerin boşa gideceğini, ibadetlerden önce bunların yapılması gerektiğini belirtmişlerdir.

Konumuzla ilgili olarak, “Genel İslami anlayışta kabul gören bazı anlayışlar, gerek Alevî yazarlar gerek Alevî toplum tarafından farklı yorumlanmaktadır, bu farklılıkların sebebi nedir?” şeklindeki sorumuza dede M.A “Bunun sebebi bizim yolumuzun yanlışlığından

değil, cahil insanların yanlış şeyleri anlatmasından kaynaklanmaktadır. Tarihe şöyle baktığımız zaman tüm inançlara doğal olarak yabancı inançlar tesir etmiştir. Alevilik anlayışına da hurufi, şiî, batınî, vb. akımlar tesir etmiştir. Ancak unutmayalım ki önümüzde Kelamullah var. Kelamullah'ı rehber kabul edip ilimle, irfanla hareket edersek bu ihtilaflar ortadan kalkacak, yabancı akımlar da tesir edemeyecektir” şeklinde cevap vermiştir.

3.2. Örf ve Âdetler

Örf ve âdetler insan hayatının değişik aşamalarında değişik şekillerde ve farklı bir takım pratiklerle ortaya çıkmaktadır.

3.2.1. Doğum ve Ad Verme

Yörede, doğumla ilgili örf ve âdetler toplumun diğer kesimleriyle aynıdır. Çocuğa verilecek isimler konusunda ise son zamanlarda sosyal değişme ve gelişmelere paralel olarak farklı isimler verilmekle birlikte genel anlamda ehl-i beyt ve on iki imam isimlerinin (Ali, Rıza, Ali Rıza, Murtaza, Hasan, Hüseyin, Cafer, Musa, Mustafa, Mehmet, Ahmet, Zeynep, Fatma) sıklığı dikkat çekmektedir.

3.2.2. Sünnet, Kirvelik ve Evlilik

Yöredeki Alevî toplumda yapılan sünnet cemiyetleri, Sünnî toplumdaki cemiyetlerle aynıdır. Yörede yaptığımız tüm mülakatlarda, kirvelik uygulamasının eskiden var olduğu ancak günümüzde bu anlayış ve uygulamanın tamamen kalktığı noktasında bilgiler verilmiştir.

Ülkemizin her yerinde değişik âdetlerle yerine getirilen evlilik geleneği, Gölyaka yöresinde de çeşitli âdetlerle icra edilmektedir. Bu anlamda yörede evlenmeden önce eş seçme dışında, söz kesme, nişan töreni, kına gecesi, nikâh kıyma vb. gelenekler diğer kesimlerde olduğu gibidir. Eş seçme konusunda farklı olan uygulama ise Alevî anlayış ve geleneğine mensup birinin yine kendi inancına anlayış ve geleneğine mensup biriyle evlenme şartıdır. Yani erkek veya kız, Alevî olmayan biriyle evlenemez. Özellikle kız Alevî olmayan bir erkekle evlenemez, evlenirse o ve onun ailesi düşkün ilan edilir. Şayet kızın evlendiği Alevî olmayan erkek yola girerse (Alevî olursa) bayan ve ailesi düşkün ilan edilmez. Evlilik konusunda Sünnî-Alevî

ilişkilerine dair bilgiler şöyle gerçekleşmiştir: *Sünnîlerden kız alıp-verişiniz aşağıdaki durumlardan hangisine uygundur?* Sorusuna katılımcıların %25'i kız alıp veririz, %27'si sadece kız alırız şeklinde cevap verirken, %48'i kız alıp vermemiz yoktur, şeklinde cevap vermiştir.

3.2.3. Ölüm ve Ölüm Sonrası Yapılanlar

Gölyaka yöresinde ölüm ve ölüm sonrası yapılanlar Sünnî anlayışta yapılanlardan farklı değildir. Yörede cenaze ile ilgili, Sünnî anlayıştan farklı yapılan en dikkat çekici uygulama cenazenin toprağa tabutla gömülmesidir. Mülakatlarda bu uygulamanın sebebini sorduğumuzda çoğu katılımcılar *“Ölünün rahat etmesi için böyle yapıyoruz”* şeklinde cevap vermiştir. Yine diğer farklı uygulama, kadınların kınalanarak defnedilmesidir. Bu uygulamada şu olaya dayandırılarak yapılır; “Hz. Fatıma, babasından miras kalan Fedek arazisi sebebiyle çok eziyetlere maruz kalmış, hatta kapı arkasına sıkıştırılarak Medet ve Mürvet isimli çocuklarını dahi düşürerek kaybetmiştir. Bunun üzerine, Hz. Ali'ye “Benim ölümümü bunlara gösterme” diye vasiyet etmiştir. Vefatından sonra Hz. Ali efendimiz de onu tek başına yıkayıp, kınalayıp, kefenlemiş ve gece de defnetmiştir”.

Yine farklı bir uygulama, musahipli olanların vefatlarında erkân yapılmasıdır. Musahipli canların ölümleri halinde yıkanıp, kefenlenip, tabuta konulduktan sonra daha evlerinde iken, musahibi tabutun başında olmak üzere ceme giren canların katılımı ve iştiraki ile dede tarafından ölüye, çıktığı bu yolculukta kabir azabı çekmemesi ve günahlarının af olması için erkân yapılır. Son olarak farklı bir uygulama daha vardır. Vefat eden cem ehli ise onun için defnedildiği günün akşamı âyini cem sonrası kabir kurbanı kesilir. Ölen bir canın eş ve dostlarıyla düşüp kalktığı, alışveriş yaptığı insanlarla helalleşmeden öldüğü varsayılarak, sağlığında iken nasıl erkâna düştü ise vefatından sonra da ruhunun ebedî istirahati için kabir kurbanı kesilir.

3.2.4. Ziyaret Yerleri

Yöredeki Alevilerin çeşitli amaçlarla bazı yerleri ziyaret ettikleri görülmektedir. *Aşağıda ismi verilen ziyaret yerlerinden gittiklerinizi*

işaretler misiniz? sorusuna verilen cevaplara göre yörede yaşayan Alevîlerin %49'unun Hacı Bektaş Veli Dergâhını ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların %47'si ise hiçbir ziyaret yerine gitmediğini ifade etmiştir.

Yöre Alevîlerinin hemen hemen yarısının ziyaret ettiği Hacı Bektaş Veli Türbesi, Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesindedir. İlçe ismini ülkemiz ve yöre Alevîlerinin pir ya da mürşid olarak gördüğü Hacı Bektaş Veli'den almıştır. Hacı Bektaş Veli'yi anmak için her yıl 15-17 Ağustos tarihlerinde düzenlenen şenliklere yöreden de Alevîler iştirak etmektedir. Burada türbenin, Kâbe'de yapıldığı gibi tavaf edildiği, Çilehane adı verilen tepeye Arafat dağı dendiği ve yine orada çıkan suya zezem suyu dendiği ifade edilmiştir. Yine hac mekânlarına benzetmeler yapılarak, yörede Beştaşlar denen mevki- de bulunan kayanın çevresinin de şeytan taşlama yeri olarak kabul edildiği, ardından kurban kesildiği ve burada bunu yapanların hacca gitmiş gibi olduğu anlatılmıştır. Ancak şunu belirtelim, muhataplarımıza *“Buraları ziyaret edene hacı gözüyle mi bakıyorsunuz”* şeklindeki sorumuza belirsiz ifadeler kullanılarak *“Hacı olmaz ama hacı olmuş gibidir”* şeklinde cevaplar verilmiştir.

Yöre Alevîlerin tamamının bağlı bulunduğu Güvenç Abdal Ocağı ise; Karadeniz Bölgesinde yaşamaktadır. Bölgemizdeki Güvenç Abdalılıların âdâb ve erkân ile geleneklere oldukça bağlı olduklarını söyleyebiliriz. Öte yandan, yine mülakat verilerimiz doğrultusunda, yöredeki Alevîlerin tamamı on iki imamlardan 7'nci İmam Musa Kazım'ın soyundan geldiğine inanılan Hacıbektaş Veli'nin bel evlatları olarak kabul edilen ve dolayısıyla onun soyundan geldiği benimsenen Ulusoy ailesinin postnişini Veliyettin Ulusoy'a bağlı olduklarını ifade etmişlerdir.

3.3. Gündelik Yaşamla İlgili Bazı Uygulamalar

Yörede dikkatimizi çeken uygulamalardan bazıları şöyledir: Yörede Alevî anlayış ve geleneğinde var olan *“Hastayı ziyaret etmek Kâbe'yi ziyaret gibidir”* sözü uygulamada önemsenmekte ve bu yüzden hasta ziyaretlerine önem verilmektedir.

Diğer bir uygulama içki içme meselesidir. Bu konu çok özel olmasına rağmen konuyla ilgili sorular sorduk ve cevaplar aldık. An-

ket çalışmamızda; *Ne kadar sıklıkla alkol alırsınız?* sorusuna katılımcıların %9'u ayda bir, %7'si haftada bir, %1'i her gün, %13'ü bayram, düğün, sünnet ve eğlencelerde alkol kullandığını, %70'i ise alkol kullanmadığını ifade etmiştir. Yani bu verilere göre içki içenlerin toplam oranı %30'dur. Kişilerle yaptığımız mülakatlarda "İçki içmenin haram olduğunu kabul ediyorum ancak içiyorum" diyenlerin yanında, "İçki içmenin haram olduğuna inansam içmem, zira bizde içki yok dem vardır. Dem, sarhoş olmak için değil, muhabbet için içilir" şeklinde görüş ifade edip bu görüşünü Kur'an'da geçen "*Hurma ve üzümderden hem içki hem de güzel bir rızık edinirsiniz. Elbette bunda aklını kullanan bir toplum için bir ibret vardır*" şeklindeki Nahl suresinin 67'inci ayetine dayandırarak açıklayanlar vardır. Halbuki *Makâlât*'ta içkinin haram olduğu çok açık bir şekilde açıklanmaktadır (Makâlât, 2007:51-52). Kaynaklar ile uygulama arasındaki tezat muhtemelen kitabî geleneğin hakkıyla bilinmemesinden kaynaklanmaktadır.

Diğer farklı bir inanış, tavşan etinin yenmemesidir. Bu konu hakkında da bazı Alevî yazarların ifadelerine benzer, tavşanın uzuvlarının yenmesi haram olan hayvanlara; kulağının eşşek kulağına, burnunun fare burnuna, kuyruğunun domuz kuyruğına, bacakları ve bıyıklarının kedinin bacak ve bıyıklarına, ayaklarının köpek ayağına benzediği için tavşan etini yemediklerini ifade edenler çoğunluktadır. Yine tavşan etinin yarıdan fazlasının kan olduğu için, hayız gördüğü için, kedi ile çiftleştiği için, zührevi hastalıklara sebep olan mikroplar taşıdığı için ve geviş getirmedeği için tavşan etini yemediklerini ifade edenler de olmuştur. Öte yandan tavşan etinin yenmemesi meselesinin dinî bir emir olarak telakki edilmesinin yanlış olduğu ifade edilmiştir. Bu meselenin Aleviliğin tarihi seyri itibarıyla kültürel manada bir uygulama olduğunu, bundan dolayı Sünnî kesim tarafından sıklıkla bu sorunun sorulup sanki Alevilerin ayrı bir dine mensup insanlar gibi görülmesinin yanlış olduğunu ifade edenler vardır.

Yine yörede Hıdrellez ve Nevruz kutlamaları yapılmaktadır. Hıdrellez, baharın sona erip yazın gelişini ifade eder. Mayıs ayının beşinci günü akşamı kutlanır. Zira bu gece Hızır ve İlyas'ın bir araya

gelip buluştuklarına, sohbet ettiklerine inanılır. Bu nedenle o gece insanlar tanıdık eş, dost ve akrabalarını ziyaret edip sohbet ederler. Nevruz ise kışın bitip baharın başladığını ifade eder. Bu yüzden 21 Mart günü coşku ve heyecanla kutlanılır. Ayrıca Nevruz, yörede, Hz. Ali'nin doğum günü, baharın canlanması ve Türklerin Ergenekon'dan çıktığı gün olarak kabul edilir. Bu günün gecesinde cem âyini yapılır ve yeni gelen yılın bol ve bereketli olması amacıyla nevrüz kurbanını kesilir. Son olarak yörede gündelik yaşamla ilgili uygulama, bir kişinin başka bir kişi veya kişilerle görüşmesi sırasında üç defa kucaklaşmasıdır. Bu üç kucaklaşma ise sırasıyla Allah, Muhammed ve Ali kabulünün sembolik olarak ifade edilmiş şeklinin başka bir uygulamasıdır.

4. Sosyal Kurumlar

Her düşünce sisteminin varlığını devam ettirmesi ve farklı kitlelere ulaşması büyük ölçüde kurumlaşmakla mümkündür. Dolayısıyla yaşayan her din, mezhep ya da dini grup kurumları sayesinde varlığını devam ettirebilir. Bu anlamda, sosyal kurumlar Alevilik için de önemli işleve sahiptir.

4.1. Dedelik

Dedelik, Aleviliğin asırlardır ayakta kalıp kuşaktan kuşağa gelmesini sağlayan en önemli kurumdur. Alevî anlayışında dedeler bazı özellikler taşımak zorundadır. Bunların başında, Hz. Ali soyundan gelmek yani “seyyid” olmak gelmektedir. Yörede görüşmelerimizde bu konuya vurgu yapılmış, seyyidliğin dinin temel kaynakları olan Kur'an'a ve hadislerle dayandığı ifade edilmiştir. Özellikle Kırklar meclisinde Hz. Ali'nin postunu Hz. Muhammed'e verdiği, mürşit ve dedeliğin de buradan geldiğine inanılmaktadır.

Dedelik kurumu, yapısı gereği geleneksel olarak soy güden, soya tabi olan bir kurumdur. Buna göre dede öldüğünde yerine oğlu geçmektedir. Bu olgu Alevî geleneğinde “ocak” şeklinde adlandırılır, bu anlamda her dedenin bir ocağı vardır ve ocaklar da soyu itibarıyla Peygamber ve Oniki İmam'a uzanan ailenin dinî anlamda meşruiyetini ifade etmektedir. Alevî ocakları, Sarı Saltuk, Battal Gazi, Baba Mansur, Güvenç Abdal gibi Alevî geleneğinin evlâd-ı resul olarak gördüğü ve kutsal kabul ettiği din büyüklerinin adını taşımaktadır.

Bu yüzden de dedelere **ocakzâde** (ocakoğlu) denmektedir (Yıldız, 2004:226). Aleviliğin tarihi seyrine bakıldığında dedelerin Alevî topluluklar üzerindeki yaptırımını inkâr edilemeyen bir gerçektir. Dedeler öncelikle Alevî inanışları ve geleneği yaşatıp yeni nesillere aktarırlar. Düğün, nişan, nikâh, cenaze vb. merasimlere öncülük ederler. Dargın insanları barıştırlar. Cem âyinlerini yönetirler. Bu âyinlerde değişik problemleri, dilekleri olanları dinleyip çözümünde yardımcı olurlar. İnsanlar arası ilişkilerde haksız olanları cezalandırıp, toplumsal dayanışmaya katkı sağlarlar. Bu yönüyle de dedeler buldukları yörede sanki sivil bir mahkemenin hâkimi gibidirler. Bu özelliklerinden dolayı dedeler Alevî toplum tarafından önder kabul edilirler. Zira onların verdikleri kararlara her hâlükarda uyulma zorunluluğu vardır.

Yöredeki dedelik kurumunun işlevine gelirse, araştırma bölgemizde dört dedenin olduğunu daha önce açıklamıştık. Ancak şunu da belirtelim ki, yöredeki dedeler ocakzade anlamında dede değildir. Asıl ocakzade dede önceden de ifade ettiğimiz üzere, On İki İmamlar'dan 7'nci İmam Musa Kazım'ın soyundan geldiğine inanılan Hacibektaş ilçesindeki Ulusoy ailesinin postnişini Veliyettin Ulusoy'dur. Yöredeki dede denilen kişiler bağlı oldukları bu kişiden icazet alan baba/rehber anlamındaki dedelerdir. Burada söz konusu kişilere, baba/rehber anlamında dede denilmektedir. Peki dedelik kurumu geleneksel olan bu işlevini yörede hâlâ korumakta mıdır? Şimdi bu sorunun cevabını çalışmamızda kullandığımız metotlarla bulmaya çalışalım. *Şu an bir dedeniz var mı?* Sorusuna %61 oranında "evet", %39 oranında "hayır" cevabı verilmiştir. *Alevilik hakkında bilgilerinizi en çok nereden öğrendiniz?* sorusuna katılımcıların %12'si "sadece dedelerden", %42'si "sadece anne babadan", %34'ü "sadece kitaplardan" öğrendiğini ifade etmiştir. *Tanıdığınız veya dinlediğiniz dedeleri bilgi bakımından yeterli buluyor musunuz?* sorusuna evet diyenlerin oranı %23, hayır diyenlerin oranı ise %74, fikrim yok diyenlerin oranı %3'tür. Bu veriler ışığında 100 katılımcıdan 74'ü dedeleri bilgi bakımından yetersiz görmektedir. *Dedelik sisteminin gün geçtikçe bozulduğu görüşüne katılıyor musunuz?* Sorusuna katılımcıların %71'i evet, %18'i de hayır, %11'i kısmen cevabını vermiştir. Yani dedelik sisteminin işlevini yitirdiğini düşü-

nenlerin toplam oranı %82'dir. *Alevî fertler veya aileler arasındaki problemlerin çözümü için aşağıdakilerden en çok hangisine başvurursunuz?* Sorusuna %36 dedelere, %25 Alevî toplumunun ileri gelenlerine başvururuz, %39 yasal yollara başvururuz şeklinde cevap vermiştir. Bu veriler ışığında yöredeki dedelik kurumunun ciddi anlamda güç kaybettiği rahatlıkla söylenebilir.

4.2. Cemevi

Cemevi, toplu olarak icra edilen cem âyininin yapıldığı yeri ifade etmektedir. Cem âyini ise önceden de ifade ettiğimiz üzere, on iki hizmetin yapılmasından ibarettir. Cemevinin kaynağı olarak yöre Alevîleri kırklar meclisini göstermişlerdir (Aktaş, 2010:401 vd.). Araştırma bölgemizdeki köylerde cemevlerinin var olduğunu daha önce açıklamıştık. Aslında âdâb ve erkânın yerine getirildiği bir mekan olan Cemevinin dini ve sosyal konumunu belirlemeye çalıştık. *Sizce cemevi ibadet yeri mi yoksa toplanma yeri midir?* sorusuna katılımcıların %65 ibadet, %25'i toplanma, %10'u da hem ibadet hem toplanma yeridir cevabını vermiştir. Aynı katılımcılar içinde *“Cemevi ile cami aynı statüde midir?”* şeklindeki mülakat sorumuza *“Cemevi, Alevî gelenek, görenek ve kültürünün yaşatıldığı yerlerdir. Cemevine kötü insanlar alınmazlar. Bu anlamda cemevi ibadet yeridir. Aslında buna dergâh demek daha uygundur. Cami ise herkesin girebildiği ibadet yerleridir. Ancak günümüzde yapılan tartışmalar çerçevesinde düşünürsek cemevi camilere alternatif olarak değerlendirilirse, sanki bir başka dinin ibadet mekânı şeklinde anlaşılabacağından, tehlikeli bir durum arz etmektedir”* şeklinde görüş ifade edenler olmuştur. *Son bir yıl içinde kaç defa ceme katıldınız?* sorusuna katılımcıların %47'si hiç katılmadığını, %6'sı bir defa, %19'u 2-5 arası, % 28'i 6-10 arası katıldığını ifade etmiştir. Burada cem ayinine katılmayanların oranının %47 gibi gayet büyük olduğu dikkat çekmektedir.

4.3. Düşünlük

Düşkün, yol terbiyesine aykırı davranan ve bundan dolayı belli bir müddet -ki kendisini kusurlu davrandığı konuda düzeltmesi esas alınır- yoldan çıkarılan kimseye denir. Düşünlük ise düşkün olma durumudur. Alevî-Bektâşilikte cem, yalnızca dinsel nitelikte

bir toplantı değildir; aynı zamanda hem ruhen yenilenme, yıkanma, hem de toplumsal ve bireysel sorgulanma yeridir. Alevî-Bektâşilik anlayışına göre; dünya işleri dünyada çözümlenir; kişi Tanrı'ya olan borcunu ödeyemeden ölse bile, bu yalnızca onun sorunudur. Dünya işleri kapsamında kul borcunu ödemek, bir Alevî-Bektâşi için temel koşuldur; bu koşulu yerine getirmeyen yargılanıp düşkün ilan edilir ve toplumdan dışlanır. Bu nedenle kul borcu olan suçlular asla ceme alınmaz. Düşkünlük suçun durumuna göre belli bir süre sonra kaldırılabilir; burada temel şart, kişinin düzelmesi ve halkın da bu kişiyi düzelmiş kabul etmesidir; dede bu konuda sadece hakemdir; bir dedenin düşkün ilan ettiği kişinin düşkünlüğünü kendisi ya da kendisi yoksa aynı ocaktan bir başka dede kaldırabilir (Korkmaz, 2005:204).

Düşkün ilan edilmeyi gerektirecek bir durum zuhur edince dede, bir düşkün meydanı açar ve ilgiliye cezayı verir. Düşkün ilan edilen kişinin düşkünlüğünün kaldırılması konusunda şartlar oluşmuşsa, yapılan bir törenle düşkünlük sona erer ve kişi topluma katılır. Düşkünlüğü gerektiren cezalar; hırsızlık, öldürme, yalan, zina, yolun kurallarına uymama vb. şeylerdir (Yıldız, 2007:1247-1260). Bunlara ilave olarak yüz kızartıcı suç haricinde boşanma, yapılan nişandan cayma, Alevî olmayanlara kız verme, anlaşmazlıklarda yasal yollara başvurma da düşkünlük sebebidir. Düşkün ilan edilenlerle ilgilenilmez, soğuk davranılır hatta selam dahi verilmez, şayet düşkün selam verirse, onun selamı da alınmaz.

Alevîliğin en önemli kurumları arasında olan “düşkünlük” yaşadığınız yörede önemini korumakta mıdır? Sorusuna katılımcıların %87'sinin oranında evet cevabını vermiş olması, düşkünlük kurumunun yörede önemini koruduğu noktasında önemli bir veri durumundadır. Sünnilerden kız alıp verenlere düşkün gözü ile bakıyor musunuz? Sorusuna katılımcıların %54'ü evet, %43'ü hayır, %3'ü de fikrim yok şeklinde cevap vermiştir. Verilerden de anlaşıldığı üzere katılımcıların % 43'ü, Sünnilerden kız alıp verenlere düşkün gözü ile bakmamaktadır. Sizce düşkünlüğün kuralları değiştirilmeli midir? sorusuna katılımcıların %53'ü hayır, %34'ü evet, %13'ü de fikrim yok seçeneğini işaretleyerek cevap vermiştir.

4.4. Musahiplik

Alevî anlayışında terim olarak, ikrar vermiş, evli erkek ve kadının seçtiği kefil anlamında yol kardeşi demek olan musahiplik yörede çok yaygın ve sağlam olarak devam etmektedir. Anket verilerimiz de bu yöndedir. Katılımcıların %87'si musahiplik kurumunun yörede işlerliğini devam ettiği noktasında görüş bildirmiştir. Yörede daha çok “hısımlık” olarak bilinen musahiplik, âyini cemde iki ailenin, dedenin huzurunda birbirlerine kötülük yapmayıp malı mala, canı cana katacaklarına, iyi ve kötü günde birlikte olacaklarına dair söz vermeleri ve yemin etmeleri sonrasında kurban kesmek suretiyle gerçekleşir. Buna musahip cemi denir. *Musahibiniz var mı?* Sorusuna katılımcıların %45'i evet, %50'si hayır, %5'i de musahip nedir bilmiyorum şeklinde cevap vermiştir.

Musahibi olmayan ceme katılamaz. Musahip olanların çocukları birbirleriyle evlenemezler. Yörede musahiplik köken olarak, yine *Buyruk* kaynaklı İslâmî bir takım temellendirmelere dayandırılıp, musahipliğin Hz. Peygamber döneminden kalma bir gelenek olduğu görüşü sıklıkla dile getirilmiştir. Buna göre; Hz. Peygamberin miraç dönüşü kırklar meclisine uğradığında oradakilerden her iki kişinin birbiriyle musahip olmalarını istemiş ve kendisi de Hz. Ali ile musahip olmuştur. Yine yörede bunun, Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicretinden sonra Medineliler ile Mekkeliler arasında yapılan kardeşlik anlaşmasına dayandığını ifade edenler de olmuştur.

4.5. Diğer Bulgular

Kendinizi inanç yönünden nasıl tanımlıyorsunuz? Sorusuna katılımcıların %73'ü “Alevî” şeklinde cevap vermiştir. %15 oranında “ayırım yok” seçeneğini işaretleyen katılımcıların Sünnî-Alevî ayrımına karşı olduğu anlaşılmaktadır. *Ailenizde Alevî inancına bağlılık durumu nasıldır?* Sorusuna %49 çok bağlı, %26 bağlı, %20 kısmen bağlı, %5 ilgisiz şeklinde cevap verilmiştir. Öte yandan, gerek anket katılımcılarına gerek kaynak kişilere yönelttiğimiz “Mezhebiniz nedir?” sorusuna çok büyük bir kısmın “Ehl-i sünnet ve-l cemaat - Hanefi-” cevabı verdikleri görülmüştür. Bizim konu hakkındaki kanaatimiz, yöredeki Alevîlerin Alevîlikle ilgili bilgilerinin şifahî olduğu, kitabî kültürden yoksunluğun ve aidiyet duygusunun en güzel

işareti olduğu noktasındadır. Ayrıca bu durum Aleviliğin farklı bir din veya mezhep şeklinde anlaşılamayacağına dair önemli bir delildir.

Size göre Alevilik nedir? Sorusuna katılımcıların %2'si din, %19'u mezhep, %54'ü inanç sistemi, %19'u bir tür dini yaşam şekli, %1'i de fikrim yok şıklarını işaretleyerek, %5'i de tarikat yazarak cevap vermişlerdir. Mülakatlarda ise, “*Size göre Alevilik nedir?*” sorusuna “Alevilik İslam'ın özüdür”, “Alevilik bir yoldur, yaşayana kabirde soru yoktur” şeklinde cevap vermişlerdir. *Size göre Sünnilik nedir?* sorusuna ise katılımcıların %4'ü din, %16'sı mezhep, %42'si inanç sistemi, %29'u bir tür dini yaşam şekli, %9'u da fikrim yok şıklarını işaretleyerek cevap vermişlerdir. Mülakatlarda ise “*Size göre Sünnilik nedir?*” sorusuna ise, “Alevî yoluna girmeyenler Sünnî'dir”, “Alevilere zulmeden gruptur”, “Peygamber ümmetinden ayrı olan, Alevîliğe ihanet eden kişilere Sünnî denir” şeklindeki ifadelere sayıları az olmakla beraber rastlanmıştır. Bu durum tevellâ ve teberrâ anlayışının sonucu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Alevî ve Sünnî kesimlerin birbirlerini yeterince tanımadıkları ve bir takım ön yargılarla karar verdikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan “Alevilikle Sünnilik arasında fark görmüyorum”, “Alevilikle Sünnilik arasında -cem âyini hariç- fark yoktur. Cem ise Aleviliğin kültüründen gelen bir uygulamadır”, “Alevî Sünnî ayrımı yoktur, bunlar iç ve dış mihrakların milletimizi bölüp parçalama oyunudur” şeklindeki ifadeler sayı olarak azımsanmayacak derecede dile getirilmiştir. Aleviliği mezhep olarak görenlerin oranı %19'dur. Bu kişilere bile “Mezhebimiz nedir?” diye sorduğumuzda aldığımız cevabın “Ehl-i sünnet ve-l cemaat -Hanefi-” olması ilginç olmakla beraber, durumun karmaşıklığını ortaya koymaktadır.

Size göre Alevilikle Sünnilik arasında fark var mıdır? Sorusuna katılımcıların %86'sı evet cevabını, %14'ü de hayır cevabını vermiştir. Buna göre yöre Alevilerinin büyük bir kısmı Sünnilikle Aleviliği farklı görmektedir. Mülakatlarda bu farklılığın neler olduğu hususunda katılımcıların büyük kısmının “*Bu farklılıklar nelerdir?*” şeklindeki mülakat sorumuza cevap vermekte zorlandıkları görülmüştür. Cevap veren katılımcılardan bazıları ise “Sünnilik Alevileri dış-

layan gruptur”, “Sünniler Hz. Ali’nin zoruyla sonradan Müslüman olanlardır” şeklinde cevap vermiştir. *Size göre Alevilikle Bektâşilik arasında fark var mıdır?* sorusuna katılımcıların %46’sı evet, %56’sı hayır cevabını vermiştir. Sorumuza %46 oranında evet diyen katılımcılara yönelttiğimiz *“Bu farklılıklar nelerdir?”* şeklindeki mülakat sorumuza, katılımcıların büyük kısmının cevap vermekte zorlandığı görülmüştür. Bazıları ise, “Alevilik soya dayanır, Bektâşilik dayanmaz”, “Aleviler üç halifenin hilafetini kabul etmez, Bektâşiler üç halifenin hilafetini kabul eder” şeklinde cevap vermişlerdir.

Çevrenizdeki Sünnilerin düğün, sünnet, cenaze gibi cemiyetlerine katılır mısınız? Sorusuna verilen cevaplar %29 ara sıra, %8 çok seyrek, %55 daima katılıyorum, %8 hiç katılmam şeklindedir. Yani %90’a varan büyük bir kesim Sünnilerin düğün, cenaze vb. cemiyetlerine katılmaktadır. Daha önce *“Alevilik ve Sünnilik arasında fark var mıdır?”* Sorusuna, %81 oranında evet cevabı verildiğini ifade etmiştik. Buna rağmen cemiyetlere katılma hususunda da yüksek bir oranın çıkması araştırmamızda dikkatimizi çeken bir diğer husustur. Yörede kaldığımız süre içerisinde şehir merkezi ve köylerinde yaşayan bütün Alevî ve Sünnî vatandaşların farklı düşüncelerine rağmen nasıl bir arada yaşanacağını en güzel örneğini sergilediklerine şahit olduk. Katılımcılara bu durumun sebebini sorduğumuzda şu cevabı aldık; “Herkes düşüncelerini ifade edebilir. Herkes inandığı gibi yaşama özgürlüğüne sahiptir. Bizler farklı düşünebiliriz ama ortak yönlerimiz daha çok. Önemli olan farklı düşüncelerin bir arada, kutuplaşmadan sosyal bütünlüğümüze zarar vermeden yaşanmasıdır.” Öte yandan araştırma yöresinde sosyal hayatta Alevî-Sünnî ilişkilerinin bu denli yüksek çıkması, Alevî-Sünnî birlikte yaşama tecrübesi açısından bizleri, Gölyaka bölgesinin yeni çalışmalarına konu teşkil edebileceği düşüncesine götürmüştür.

5. Değerlendirme ve Sonuç

“Alevilerin Dinî İnanç ve Yaşantıları” başlıklı çalışmamız, çoğunlukla göçebe ve yarı göçebe Türkmen boylarının Anadolu’daki devamı olarak görülen, bu anlamda ülkemizin Düzce iline bağlı Gölyaka ilçesine Karadeniz’den göç eden Alevilerin dinî inanç ve yaşantılarını konu edinmektedir. Çalışmamız sonucunda, yöredeki

Alevîler tarafından yaygın İslâmî anlayışların büyük oranda paylaşıldığı görülürken, genel İslâmî anlayıştan farklı bazı anlayışların da olduğu tespit edilmiştir.

Öncelikli olarak yörede Allah inancının ortak bir değer olduğu hususunda herhangi bir farklı yaklaşım bulunmamaktadır. Hem anket sonuçları hem de birebir mülakatlarda görüştüğümüz kaynak kişiler, Allah'ın varlığı, birliği ve her şeye hâkim olduğu şeklindeki İslâmî anlayışı çok açık bir şekilde ifade etmişlerdir. Öte yandan İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an'ı Kerim sübutu hakkında ortak bir kanata sahip oldukları görülmüş, Kur'an'a karşı içten muhabbet besledikleri gözlenmiştir. Hz Muhammed'in peygamberliği konusu da yaygın İslâmî anlayış doğrultusunda kabul edilmekte ve herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Ahiret inancı konusunda, yöredeki Alevîler ağırlıklı olarak ahiretle ilgili kavramların bilincindedirler. Sayıları az olmakla birlikte konu hakkında bazı farklı anlayışlar da vardır. Nitekim anket çalışmamıza katılanların %22'si tenasühe inancına inandığını ifade etmiştir. Yine, kıyamete yakın bir zamanda döneceğine inanılan Mehdi inancı da yüksek oranda (%79) vardır. Cennet ve cehennem inancı, meleklerle iman, kazâ ve kadere iman konusunda ise katılımcıların hemen hepsinin bu esasları kabul ettikleri görülmüştür.

Alevî inancında çok önemli bir yere sahip olan Hz. Ali, On İki İmamlar'ın birincisidir ve velayet anlayışının temsilcisidir. Bu anlamda yörede Hz. Ali'ye karşı aşırı bir muhabbet beslenmektedir. Gösterilen sevginin boyutunu vurgulama amaçlı bazı destansı hikâyeler de anlatılarak, onun velayet, keramet ve faziletine dair bazı üstün özelliklere sahip olduğu ifade edilmektedir. Burada ısrarla vurgulamamız gerekir ki, yörede yaptığımız araştırmalarda, bazı Alevî gruplarda var olduğu söylenen Hz. Ali'yi tanrı olarak niteleme anlayışına asla rastlanmamıştır.

Yörede yaşayan Alevîlerin ibadetlerin ifası konusunda önemli farklılıklarının olmadığı anlaşılmaktadır. Mesela gusül ve abdest konusundaki inanç ve uygulamalar, yaygın İslâmî anlayışla paralellik arz etmektedir. Bunlara ilaveten yörede "tarikat abdesti" şeklinde bir abdest uygulaması da vardır. Namaz ibadetinin varlığı kabul

edilmekle birlikte çeşitli sebepler gösterilerek uygulamada, özellikle kırsal kesimin namaz ibadetine karşı ihmalkâr davrandığı gözlenmiştir. Oruç ibadetine ise aşırı bir duyarlılık vardır. Ankete katılanların önemli bir kısmının Ramazan orucunu düzenli bir şekilde tuttukları tespit edilmiştir. Ramazan orucundan başka, Muharrem ve Hızır oruçlarının da büyük oranda tutulduğu tespit edilmiştir. Öte taraftan hacca gidenlerin oranının çok az olduğu görülmüştür. Zekât konusunda ise yörede oldukça duyarlı yaklaşım vardır. Yöre halkı, “Hakkullah” denen bir uygulamaya da devam etmektedir.

Aleviler, Aleviliğin ortaya çıktığı tarihi süreç içerisinde ve etkilenmiş olduğu sosyal yapının ihtiyaçları doğrultusunda kendi içinde bazı kurumlar geliştirmiştir. Bu kurumlar dedelik, cemevi, düşkünüklük ve musahiplik kurumlarıdır. Bu sosyal ve dini kurumlar, varlıklarını devam ettirmekle birlikte bazı ciddi sorunlarla karşı karşıya oldukları görülmüştür. Sonuç itibarıyla Gölyaka yöresinde Alevilerle Sünniler arasındaki ilişkilerin gayet seviyeli olduğu, karşılıklı anlayış ve iletişimin hakim olduğu görülmüştür. Bu özelliğiyle Gölyaka Aleviliği, ülkemizdeki Alevi-Sünni iletişimine örnek gösterilebilecek bir mahiyette olduğu rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Ali (2010), “Alevilerde Cem Ayini”, *Aleviliğin Dünü Bugünü*, (ed. Halil İbrahim Bulut), Sakarya Ün.. Projesi, Sakarya, s.401-444.
- Bardakoğlu, Ali (2002), “Kurban”, *DİA*, XXVI, 436-440.
- Buyruk (1982), İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, (nşr. Fuat Bozkurt) Anadolu Matbaası, İstanbul.
- Canbulat, M., İ. Karagöz, F. Karaman, İ. Paçacı, A. Gelişgen, İ. Ural (2006), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay., Ankara.
- Gölyaka Kaymakamlığı (1999), *Dünden Bugüne Bütün Yönleriyle Gölyaka*, S. Avcı Matbaası, İstanbul.
- Karaman, Fikret ve dğr. (2006), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB. Yay. Ankara.
- Kaya, Haydar (1993), *Alevî-Bektaşî Erkânı Evradı ve Edebiyatı*, Engin Yayıncılık, İstanbul.
- Kaleli, Lütfi (1996), *Binbir Çiçek Mozaiği Alevilik*, Can Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Esat (2005), *Alevilik ve Bektaşilik Terimleri Sözlüğü*, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Kırkinci, Mehmed (2007), *Alevilik Nedir?*, Zafer Yayınları, İstanbul.
- Makâlât (2007), “Hünkâr Hacı Bektâşî Veli: Makâlât”, *Alevî-Bektâşî Klasikleri 2 Makâlât*, (Hazırlayanlar: Yılmaz, A., Akkuş, M., A. Öztürk), TDV. Yay., Ankara.
- Noyan, Bedri (1985), *Bektaşilik Alevilik Nedir?*, Doğuş Matbaacılık, Ankara.
- Öztürk, Mustafa (2003), “Alevilerin Kur’an Tasavvuru Üzerine”, *İslamiyat VI*, sayı 3, s.55-70.
- Saygı, Hakkı (2005), *Soru ve Cevaplarla Alevî-Bektaşî İnancı*, Cem Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Şener, Cemal (2004), *Alevilik Olayı*, İstanbul.
- Şerif, Radî (2007), *Hz. Ali Nehcü’l Belâğa (Hz. Ali’nin Konuşmaları, Mektupları ve Hikmetli Sözleri)*, Çeviren: Adnan Demircan, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Üçer, Cenksu (2005), *Tokat Yöresinde Geleneksel Alevilik*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Üzüm, İlyas (2008), *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*, İstanbul.
- Üzüm, İlyas (2002), “Kızılbaş”, *DİA*, XXV, 547-557.

- Yeşilyurt, Temel (2003), “Alevi-Bektaşiliğin İnanç Boyutu”, *İslamiyat VI*, sayı 3, s.13-30.
- Yıldız, Harun (2004), *Anadolu Aleviliği*, Araştırma Yayınevi, Ankara.
- Yıldız, Harun (2010), “Türkiye Aleviliğinin İnanç ve Ahlakî Değerleri”, *Aleviliğin Dünü Bugünü*, (ed. Halil İbrahim Bulut), Sakarya Ün.. Projesi, Sakarya, s.293-329.
- Yıldız, Harun (2007), “Alevi-Bektaşî Geleneğinde Düşkünlük”, *2. Uluslar arası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni*, Ankara, I-II, s.1247-1260.
- Zelyut, Rıza (1994), *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, İstanbul.
- Zelyut, Rıza (1998), *Öz Kaynaklarına Göre Alevilik*, Yön Yayıncılık, İstanbul.